Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет
Факультет цифрових, освітніх та соціальних технологій
Кафедра соціогуманітарних технологій

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ДІТЕЙ З АУТИСТИЧНИМИ РОЗЛАДАМИ

Спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки
(Інклюзивна освіта)»

Виконав: здобувач вищої освіти
групи ОПНм-21
Бендера Анастасія Олександрівна
_____

Керівник:
к. пед. н., доцент
Потапюк Лілія Миколаївна
_____

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«___» _____ 2024 р.
Гарант освітньо-професійної програми:
к. пед. н., доцент
Потапюк Лілія Миколаївна
_____

Луцьк – 2024 року

АНОТАЦІЯ

Бендера А.О. Формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами. Рукопис.

Кваліфікаційна робота магістра ОПП «Освітні, педагогічні науки (Інклюзивна освіта)» спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки». Луцький національний технічний університет. Луцьк, 2024.

Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У роботі досліджено: у першому розділі розглянуто наукові, навчально-методичні та базові поняття з теми дослідження, розкрито особливості формування толерантного ставлення майбутніх педагогів у закладах вищої освіти. У другому розділі досліджено сучасний стан формування толерантного ставлення майбутніх педагогів у закладах вищої освіти, розроблено тренінгову програму формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами.

Ключові слова: *толерантність, толерантне ставлення, педагогічна толерантність, майбутні викладачі, дитина з розладами аутистичного спектра.*

ANNOTATION

Bendera A.O. Formation of tolerant attitude of future teachers of higher education institutions towards children with autistic disorders. The manuscript.

Master's qualification thesis of the Educational and Professional Program in «Educational, Pedagogical Sciences (Inclusive Education)» with a major in 011 «Educational, Pedagogical Sciences». Lutsk National Technical University, Lutsk, 2024.

This master's thesis comprises an introduction, two sections, conclusions, a list of sour The study encompasses the following: in the first chapter, the scientific, educational and methodological and basic concepts of the research topic are considered, the peculiarities of the formation of a tolerant attitude of future teachers in institutions of higher education are revealed. In the second chapter, a training program was developed for the formation of a tolerant attitude of future teachers of higher education institutions towards children with autistic disorders.

Keywords: *tolerance, tolerant attitude, pedagogical tolerance, future teachers, a child with autism spectrum disordersces used and appendices.*

ЗМІСТ

ВСТУП 8

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ДІТЕЙ З АУТИСТИЧНИМИ РОЗЛАДАМИ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА 12

1.1. Характеристика системоутворюючих понять проблеми дослідження 12

1.2. Особливості формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами 20

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ДІТЕЙ З АУТИСТИЧНИМИ РОЗЛАДАМИ 31

2.1. Аналіз стану сформованості толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами 31

2.2. Тренінгова програма формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами 45

ВИСНОВКИ 52

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 56

ДОДАТКИ 60

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ООП – особливі освітні потреби

Діти з ООП – діти з особливими освітніми потребами

РАС – розлади аутистичного спектра

Діти РАС – діти з розладами аутистичного спектра

ВСТУП

Актуальність дослідження. Невпинне зростання кількості дітей з аутистичними розладами у світі вимагає впровадження нових підходів до навчання та зміни освітньої парадигми закладів освіти щодо їх адаптації та соціалізації. Лише в Україні станом на 2023 рік зареєстровано близько 21 тисячі дітей РАС, та спостерігається тенденція щодо їх збільшення. Сьогодні перед сучасним педагогом стоїть завдання щодо навчання дітей з розладами аутистичного спектра в інклюзивних класах, що передбачає не лише наявність певних професійних компететностей, але і відповідних моральних якостей та цінностей. Педагогічна діяльність спрямована на адаптацію та модифікацію індивідуальних навчальних програм для дітей РАС вимагає від педагога наявність системи теоретико-методологічних знань з особливостей навчання та виховання таких здобувачів освіти, володіння відповідними уміннями,навичками, педагогічними технологіями, здатність до рефлексії та саморозвитку, тощо. Проте важливою складовою їх професійної компетентності є насамперед толерантність, що являється пріоритетною цінністю сучасної цивілізації та характеризується готовністю педагога здійснювати навчання дітей з аутистичними розладами на засадах гуманістичного підходу.

Фундаментальною основою дослідження проблеми формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами стали дослідження учених, у яких висвітлено основні теоретико-методологічні аспекти навчання дітей з аутизмом (К. Островська, Д. Шульженко, О. Романчук, Т. Скрипник, Г. Супрун, В. Тарасун, Г. Хворова).

Проблему формування толерантності педагогів у закладах вищої освіти схарактеризували у своїх наукових працях такі українські дослідники як М. Андрєєв, Ю. Тодорцев, І. Таргоній, Л. Чередник, І. Залєсова, тощо.

Окремі аспекти дослідження поняття «толерантність» були предметом наукового пошуку таких сучасних вчених: Ш. Амонашвілі, М. Бархоти, Т. Білоуса, Є. Бондаревської, В. Гриньової, Д. Колесова, Т. Смирнової, П. Степанова та інших.

Не зважаючи на посилену увагу науковців, низка питань щодо особливостей теоретико-методологічних та методичних засад підготовки майбутніх викладачів до професійної діяльності з дітьми РАС на основі толерантного підходу залишається недостатньо вивченою. Саме тому нами була обрана тема кваліфікаційної роботи магістра **«Формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами»**.

Мета дослідження – обґрунтувати теоретико-методологічні особливості формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами.

Завдання дослідження:

1. Схарактеризувати основні системоутворюючі поняття проблеми дослідження.

2. Розкрити особливості формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами.

3. Визначити структуру сформованості толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами.

4. Дослідити сучасний стан сформованості толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами.

5. Розробити тренінгові програму формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами.

Об’єкт дослідження – організація підготовки майбутніх викладачів у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні засади формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано такі методи дослідження:

– теоретичні: вивчення та аналіз загальної та спеціальної, наукової (педагогічної та психологічної), навчально-методичної літератури з проблеми дослідження; пошук, порівняння й узагальнення передового педагогічного досвіду;

– емпіричні: соціологічне опитування здобувачів освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти, бесіди – для уточнення та аналізу отриманої інформації;

– узагальнення та порівняльний аналіз*:* для інтерпретації та систематизації напрацювань з теми дослідження, представлені в сучасній літературі, електронних матеріалах світової мережі «Інтернет!;

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що результати дослідження можуть будуть використані в системі вузівської та післядипломної освіти для підготовки майбутніх викладачів закладів вищої освіти до здійснення професійної діяльності з особами з аутистичними розладами.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження відображено в одній науковій праці, а саме: тезах доповіді у збірнику матеріалів наукової конференції.

Структура кваліфікаційної роботи обумовлена логікою дослідження, його завданнями і складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1
ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ДІТЕЙ З АУТИСТИЧНИМИ РОЗЛАДАМИ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

1.1. Характеристика системоутворюючих понять проблеми дослідження

Сучасна підготовка викладачів закладів вищої освіти передбачає формування у них високого рівня професійної компетентності, важливим компонентом якої є наявність толерантного ставлення до осіб, з особливими освітніми потребами (далі – ООП), у тому числі до дітей з аутистичними розладами. Толерантність є важливим компонентом професіоналізму педагога, що працює в умовах інклюзивного освітнього середовища. Розуміння можливостей учнів з ООП, активна співпраця з іншими спеціалістами, терпиме ставлення до проявів деструктивної поведінки учня, що продиктована особливостями перебігу його захворювання, все це сприяє формуванню позитивного професійного іміджу педагога.

Нормативно-правова база підготовки фахівців освітньої сфери, зокрема Закон України «Про освіту» (2017) та Концепція «Нової української школи» (2016) декларують якісно нові підходи до навчання сучасних педагогів, здатних здійснювати професійну діяльність з особами, що мають особливі освітні потреби. Значна увага приділяється розробці нових освітніх програм з підготовки таких фахівців, а теоретичні дослідження з їх обґрунтування набувають особливої уваги.

Теоретичне дослідження проблеми формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами передбачає аналіз низки її системоутворюючих понять. До таких понять віднесено «толерантність», «толерантне ставлення», «педагогічна

толерантність», «дитина з розладами аутистичного спектру», «толерантність майбутніх викладачів до дітей з аутистичними розладами» (рис. 1.1).

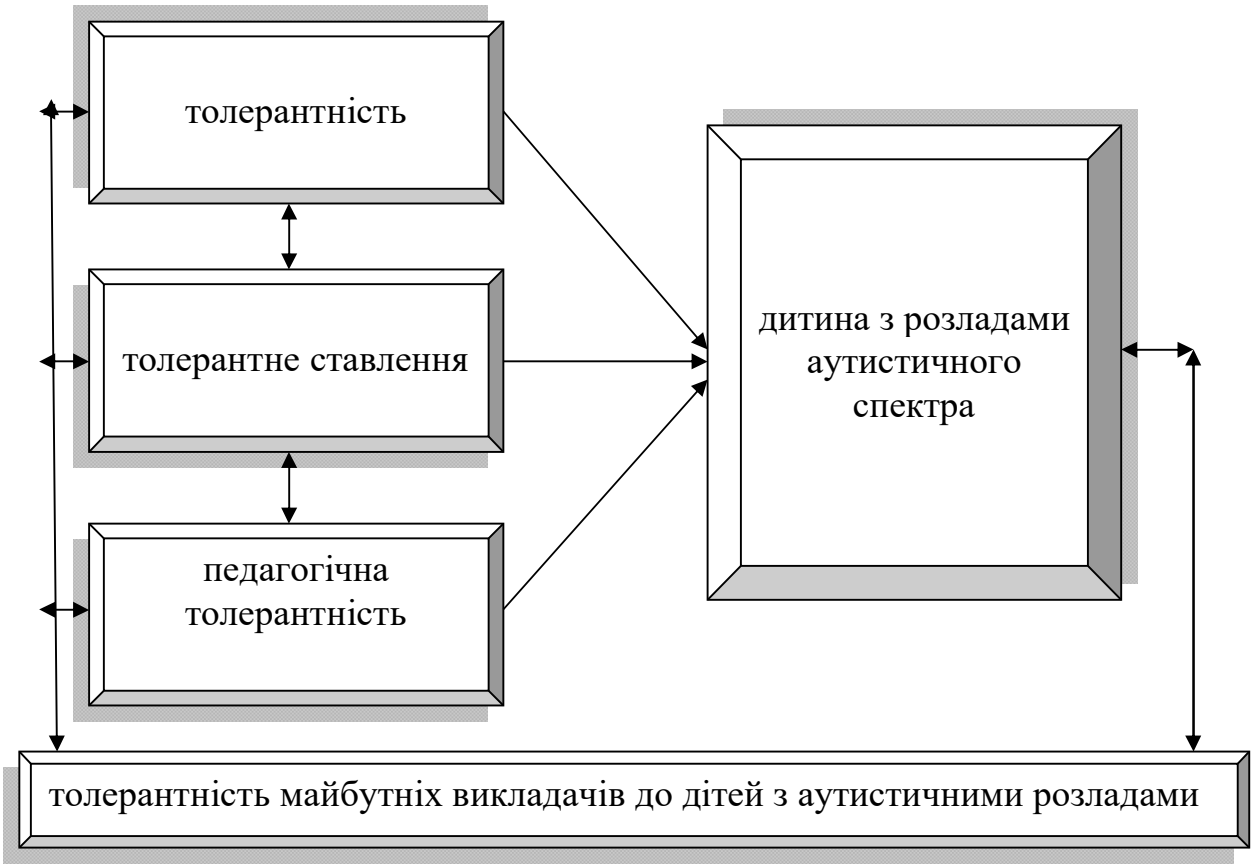

Рис. 1.1. Системоутворюючі поняття формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами

Розглянемо сутність поняття «толерантність».

Завдяки зусиллям ЮНЕСКО, на думку І. Морана, поняття «толерантність» стало міжнародним терміном та важливим ключовим словом в риториці щодо проблематики миру. Його суть полягає у визнанні та прийнятті факту єдності та згуртованості усього людства. Взаємоповага кожного члена суспільства, визнання права на унікальність та неповторність вважаються пріоритетними цінностями сучасної цивілізації [25].

У Декларації принципів толерантності ЮНЕСКО (16 листопада 1995рік) це поняття трактується як пошана, розуміння та прийняття факту різноманіття

культур, самовираження та індивідуальності. Це політична і правова потреба кожної особи без винятку [13].

У сучасній науковій літературі існує різноманіття дефініції поняття «толерантність» (з латинської «tolerantia» – терпіння), зокрема, у таких галузях знань як психологія, філософія, педагогіка, соціологія, медицина, політологія, тощо. Найчастіше його трактують як основну світоглядно-моральну і політичну установку на миротворчий потенціал плюралізму сучасного світу [1].

Загалом можна виокремити п’ять ґрунтовних підходів щодо трактування поняття:

1. Філософський підхід під толерантністю розуміє готовність сприймати особистість гідно, бути відкритим, терпимим та миролюбивим.

2. Політичний підхід визначає толерантність як зосередженість на повазі до прав та свобод іншої людини, її світогляду, власної думки, позиції, бачення, переконань, тощо.

3. Соціологічний підхід розглядає толерантність як емпатійність та прихильність до інших, налаштованість на встановлення соціальних контактів, міжособистісних та групових взаємозв’язків.

4. Психологічний підхід трактує толерантність як індивідуально-психологічну особливість особистості, що передбачає відсутність негативної реакції на дискомфортні фактори та подразники.

5. Педагогічний підхід характеризує толерантність як соціальну категорію, яка передбачає прийняття унікальності іншої людини, емпатію та відкрите спілкування.

У педагогічній літературі під толерантністю розуміють взаємодію педагога та учнів на засадах партнерських відносин, що передбачає увагу та повагу до інтересів, потреб, можливостей здобувачів освітніх послуг, їх потенціалу та особливостей. У даному випадку мова іде про ключову умову навчання та виховання всебічно розвинутої та свідомої особистості [5].

Ж. Вірна та Г. Гайдук трактують толерантність як складне інформативне утворення, що відображає певну специфіку культури поведінки, освіченості та

виховання особистості, систему її моральних якостей, духовних цінностей, потреб, очікувань, типу спілкування, інтереси, життєві установки та переконання, сформований характер, особливості спілкування та стереотип поведінки. Толерантні ознаки фахівця характеризують його професійний шлях, соціальний статус в освітньому середовищі, просування по кар'єрним сходинкам, професіоналізм у роботі, наявність сформованих особистих (естетичних, характерологічних, інтелектуальних) якостей [6].

А. Молчанова вважає, що толерантність є певною соціальною цінністю та нормою цивілізованого суспільства, яка передбачає право громадян на власні політичні, етнічні, культурні, релігійні погляди та вподобання; повагу до плюралізму думок, цивілізацій, культур та їх різноманітності; готовність налагоджувати соціальні контакти з людьми, що мають інакші погляди, звичаї, культуру поведінки, зовнішність. Сформованість толерантного ставлення свідчить про високий духовний та інтелектуальний розвиток особистості, соціальної групи, спільноти, суспільства в цілому [24].

І. Зверєва зазначає, що здатність бачити унікальність та неповторність іншої людини як носія певних цінностей, норм поведінки, мислення, поглядів, життєвого досвіду, чітке усвідомлення її права на оригінальність є толерантністю як важливої складової емоційного інтелекту [15].

На думку В. Швирка, визначальним фактором всебічного розвитку будь якої особистості є толерантність. Вона характеризується налагодженням гуманних взаємовідносин, виступає як важлива гуманістична основа виховання, створює надійний фундамент для гармонійного розвитку особистості, її успішної адаптації та соціалізації [35].

Отже, у сучасній науковій, педагогічній та психологічній літературі толерантність найчастіше розглядається як інтегральна якість особистості, яка передбачає готовність та здатність налагоджувати соціальні взаємозв'язки на гуманістичних засадах та гарантує успішну адаптацію в соціальне середовище та убезпечує конфронтацію з оточуючими та самим собою.

Розглянемо сутність поняття «толерантне ставлення».

У сучасній педагогічній літературі розрізняють поняття «толерантність» та «толерантне ставлення». Якщо під першим розуміють складне особистісне утворення, що характеризується моральними та інтелектуальними принципами, то під другим мають на увазі певний спосіб соціальної взаємодії на засадах розуміння, емпатії, співпереживання. Це певна потреба у взаємодії, соціальна цінність, що характеризується орієнтацією на повагу до прав та свобод інших осіб, прийняття особою чи певною соціальною групою інакших переконань, інтересів, поглядів

Г. Косарєва зазначає, що толерантне ставлення – це складне та багатоаспектне явище, що передбачає прикладання значних зусиль щодо набуття професійного авторитету на засадах терпимості до інакшомисленння, чужих переконань, поглядів, моральних цінностей. Здатність до компромісу та співчуття у процесі здійснення професійної діяльності є визначальними ознаками сформованого толерантного ставлення педагога [20].

На думку В. Нечерди, толерантне ставлення – це особистісна стратегія, яка являється цілісним виявом особистості, базисом якого є компоненти (когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-поведінковий). Характеризується інтеграцією моделі соціальних відносин, мотивації до толерантної поведінки та практикування толерантності у повсякденному житті [26].

А. Горянська зауважує, що толерантне ставлення є певною площиною дії соціально-психологічних установок (стриманість, визнання підтвердження права супротивника, тощо) [12].

Толерантне ставлення є важливою умовою успішної соціалізації здобувачів освіти до умов навчання, адже тісна взаємодія усіх учасників освітнього процесу на засадах емпатії, взаємоповаги, поблажливого ставлення сприяє набуттю необхідних знань, умінь та навичок.

Розглянемо сутність поняття «педагогічна толерантність».

Аналіз теоретичних напрацювань щодо окресленої проблеми дав підстави стверджувати, що поняття «педагогічна толерантність» є важливою складовою

професійної компетентності педагогів. Багато сучасних науковців наголошують на її важливості в процесі здійснення професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Л. Чередник під педагогічною толерантністю розуміє «інтегративну якість особистості, що дозволяє здійснювати педагогічну діяльність у закладах освіти на засадах гуманних, духовних та моральних цінностях». Власна толерантна позиція та пропагування толерантної поведінки у здобувачів освіти свідчить про високий рівень компетентності педагога, який здатний налагоджувати безконфліктне спілкування з усіма (учнями, батьками, колегами, адміністрацією, керівництвом незалежно від їх соціального статусу, релігійних переконань, статті, національності, здоровя, політичних поглядів, особистих вподобань, тощо [34].

На думку Г. Косарєвої, педагогічна толерантність – це наявність у педагога відповідних умінь та навичок щодо толерантної взаємодії з усіма учасниками на засадах терпимості, емпатійності, колегіальності. Авторка зазначає, що це швидше соціальна категорія, яка характеризується установками на прийнятті інакомислення людей, емпатійною взаємодією, відкритою комунікацією, тощо. Педагогічна толерантність тісно взаємопов’язана із процесом спілкування, а також проявляється в контексті соціокультурного підходу [20].

Сучасні науковці наголошують, що педагогічна толерантність є важливим елементом професійної діяльності педагога у будь якому закладі освіти (дошкільний заклад, ліцей, коледж,університет). Це значима умова ефективної педагогічної роботи, що передбачає прийняття унікальності та неповторності кожної дитини та взаємодію на засадах терпимості до іннаковості. Толерантний педагог здатний досягти високої результативності учасників освітнього процесу, завдяки особливій тактиці налагодження контакту з учнями та їх батьками [23].

Педагогічна толерантність є важливою складовою педагогічного іміджу, яка характеризується гуманістичною спрямованістю особистісно-професійного

іміджу педагога, його репутації та авторитету серед усіх учасників освітнього процесу. Це дієвий засіб комфортизації освітнього середовища та гуманізації навчального процесу [14].

Розглянемо сутність поняття «дитина з розладами аутистичного спектра».

Аналіз сучасних підходів у науковій (педагогічній, психологічній та медичній) літературі свідчить про факти вживання понять «аутизм», «аутичний розлад», «розлад аутичного спектра» як синонімів.

У сучасній медико-психологічній літературі поняття «аутизм» найчастіше розглядають як загальний розлад розвитку особистості, що проявляється у ранньому дитинстві та триває протягом усього життя [27].

К. Островська здійснила ґрунтовний аналіз дефініції поняття «аутизм», та з'ясувала, що багато провідних клініцистів мають власне розуміння щодо його трактування:

- наслідок порушення «вітального інстинкту»;
- інформаційне порушення між особистістю та навколишнім середовищем;
- наслідок регресу на ранньому рівні психічного онтогенезу.

Також ряд провідних науковців звертали увагу на взаємозвязок атузиму з:

- особистісною дезадаптацію;
- порушенням «Я-концепції» [27].

Авторка наголошує, що вживання таких нетотожних понять, як «аутизм», «аутистичний розлад», «аутистичний синдром», «аутистичне мислення», «аутистична поведінка» у якості синонімів є некоректним, оскільки зумовлює серйозні кваліфікаційні та діагностичні труднощі для фахівців медичної, психологічної та педагогічної сфери [27].

Дослідження сучасних наукових джерел з проблеми дослідження свідчать, що на думку багатьох провідних науковців, діти з розладами аутистичного спектру, що мають збережений інтелект, можуть навчатися у загальних закладах середньої освіти, при умові спеціально організованого освітнього середовища на засадах інклюзії. Врахування особливостей

психофізичного розвитку таких учнів, особливостей їх поведінки та організації уваги, специфіки комунікацій при складанні індивідуальних програм навчання, підвищує ефективність педагогічної взаємодії усіх учасників освітнього процесу. Готовність педагога працювати з такими здобувачами освіти передбачає наявність не лише відповідних професійних знань, умінь та навичок, а високий рівень мотивації та сформованість толерантності.

Існує ряд медичних проблем дітей РАС, зокрема: розумова відсталість, епілепсія, порушення зору, порушення слуху, специфічні порушення мовлення, дисфукція скроневих часток мозку, дисфуекція стовбура головного мозку, дисфункції мозочка, тощо. Досить часто такі діти можуть завдавати собі ушкоджень, що потребує терпіння педагога та розуміння психофізіологічних процесів, що впливають на таку поведінку. Тож знання про особливості перебігу захворювання дітей РАС, особливостей їх поведінки сприяють формуванню толерантного ставлення педагога до таких учнів.

Аналіз системоутворюючих понять проблеми дослідження дав можливість уточнити поняття «толерантність майбутніх викладачів до дітей з аутистичними розладами», яке розглядається як інтегральна якість особистості, що характеризується орієнтацією на формування мотиваційно-ціннісного світогляду здобувачів освіти щодо здійснення професійної діяльності, а також професійно-орієнтованими знаннями, уміннями та навичками роботи з дітьми РАС.

Отже, толерантність майбутніх викладачів передбачає формування у них стійкої мотивації щодо здійснення професійної діяльності, системи моральних цінностей та переконань, професійних компетенцій щодо особливостей роботи з дітьми РАС, теоретичних знань зі специфіки перебігу зазначеного захворювання, готовності працювати в мультидисциплінарній команді, тощо.

Толерантне ставлення викладача закладу вищої освіти до осіб з особливими освітніми потребами є невід’ємною складовою його професійного іміджу.

1.2. Особливості формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами

Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітні та дошкільні заклади, що відбувається на засадах толерантності та прийняття індивідуальності кожної особи, є важливою характеристикою комфортного освітнього середовища. Усвідомлення освітніх проблем учня з ООП, терпиме ставлення до його можливостей та потреб, розуміння особливостей поведінки, на сьогодні є визначальними вимогами до професійних якостей сучасних педагогів, які можуть ефективно працювати в умовах інклюзивного навчання. Зазначимо, що надзвичайно важливою складовою професійної компетентності педагога є сформоване толерантне ставлення до усіх учасників освітнього процесу, незалежно від їх можливостей, потреб та інтересів.

У сучасній системі освіти толерантність виступає фундаментальним принципом, що регламентує умови створення комфортного освітнього середовища для усіх учасників освітнього процесу. Повага до унікальності кожної дитини, визнання її права на індивідуальність закріплено у міжнародних та українських нормативно-правових актах.

Особливість толерантної педагогічної діяльності полягає у готовності педагога моделювати власну поведінку залежно від ситуації, вміти здійснювати педагогічні прогнози на короткострокову та довгострокову перспективу. Професійно компетентний фахівець здатний налагоджувати контакти з учнями, їх батьками, іншими фахівцями, задіяними в процесі соціалізації та інтеграції, адміністрацією освітнього закладу, керівництвом, тощо. Вік, стать, віросповідання, соціальний статус, національність, стан здоров’я не мають значення при здійснені педагогічної діяльності для спеціаліста.

Аналіз сучасних наукових джерел з проблеми дослідження, дозволив охарактеризувати особливості формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами, які

характеризується відповідними принципами, функціями, критеріями та методами (рис. 1.2).

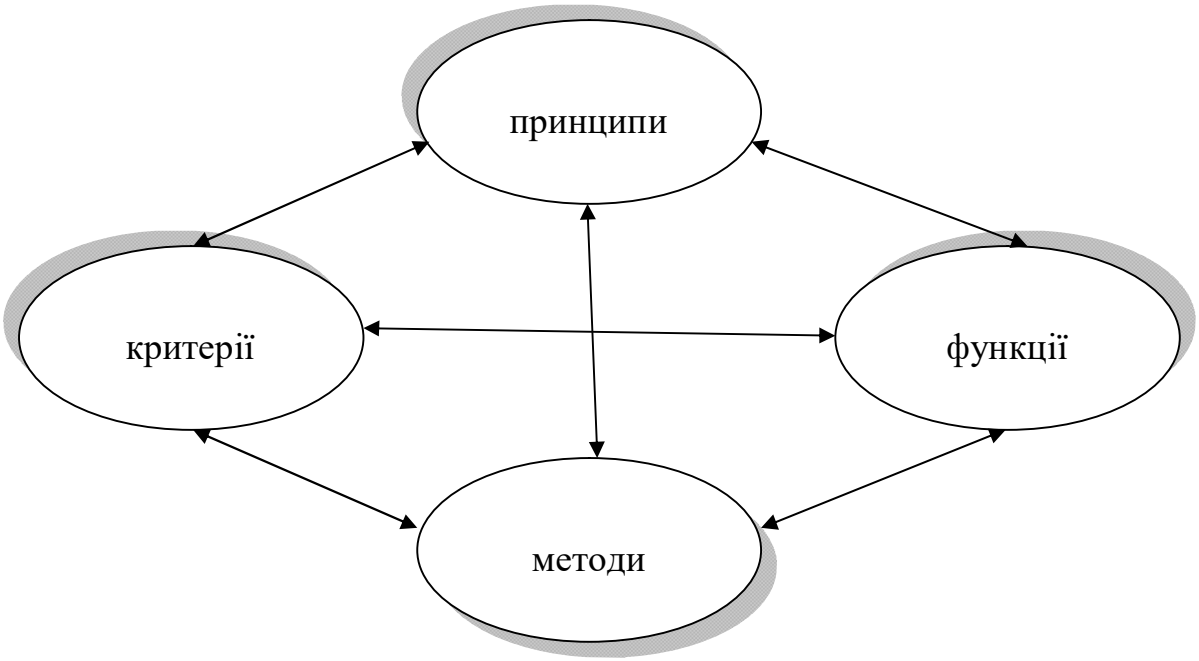

Рис. 1.2. Структура формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами

Серед різноманітних функцій формування толерантності педагогів, ключовими у педагогічній діяльності з дітьми РАС є такі:

– мотиваційна, передбачає усвідомлення та прийняття педагогом факту багатоманітності сучасної дійсності та індивідуальності кожного учня, наявність інтересу до поглядів та життєвої позиції усіх учасників освітнього процесу, бажання налагоджувати соціальні контакти та діалоги на засадах конструктивної взаємодії;

– інформаційна, характеризується здатністю педагога отримувати різнобічну інформацію щодо позиції, потреб, можливостей та інтересів учнів залежно від різних бачень ситуацій усіх учасників освітнього процесу;

– регулятивна, передбачає активізацію педагога щодо налагодження екологічної комунікації з учнями РАС, підтримання здорових взаємовідносин у учнівському класі на засадах толерантності, емпатії, співпереживання;

– адаптивна, характеризується здатністю педагога адаптовуватися до складних умов педагогічної діяльності, до мультидисциплінарної команди з роботи з дітьми РАС, формувати позитивне ставлення до співпраці з усіма учасниками освітнього процесу [29].

О. Брюховецька виокремлює наступні функції толерантності педагога, здатного працювати в умовах інклюзивного освітнього середовища:

– стійкістна – формування реального бачення сучасної дійсності, власної професійної поведінки, соціального оточення (учнів, їх батьків, колег, інших фахівців), адекватна самооцінка власної позиції, наявність саморегуляторів та важелів саморозвитку;

– адаптаційна – набуття колективної відповідальності в процесі роботи мультидисциплінарної команди, позитивне та адекватне ставлення до педагогічної діяльності, наявність здатності до вольових зусиль саморегуляції та саморозвитку, педагогічної витримки у процесі роботи з дітьми з РАС;

– оцінно-прогностична – налагодження з усіма комунікативних зв’язків на засадах терпимості, поваги, розуміння, бажання налагоджувати діалог та розширювати соціальні контакти;

– спонукальна – самоаналіз та адекватна інтерпретація власної позиції, педагогічного іміджу, потреба у саморозвитку та самоосвіті, розширення професійного кругозору та здатність до супервізії, рефлексія, конструктивна самооцінка власних професійних здобутків, тощо;

– розвивальна – здатність до саморозвитку, саморегуляції та самоосвіти, активна позиція у прийнятті педагогічних рішень стосовно роботи з дітьми РАС, глибока мотивація, вироблення власних суджень на основі моральних цінностей та переконань;

– інтегрувальна – протидія труднощам, що виникають в процесі здійснення педагогічної діяльності, робота над стабілізацією відносин, етичне спілкування з усіма, активна взаємодія у мультидисциплінарній команді [4].

На нашу думку, найбільш значимими функціями формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з

аутистичними розладами є: діяльнісна, регулятивна, інформаційна, адаптаційна (рис. 1.3).

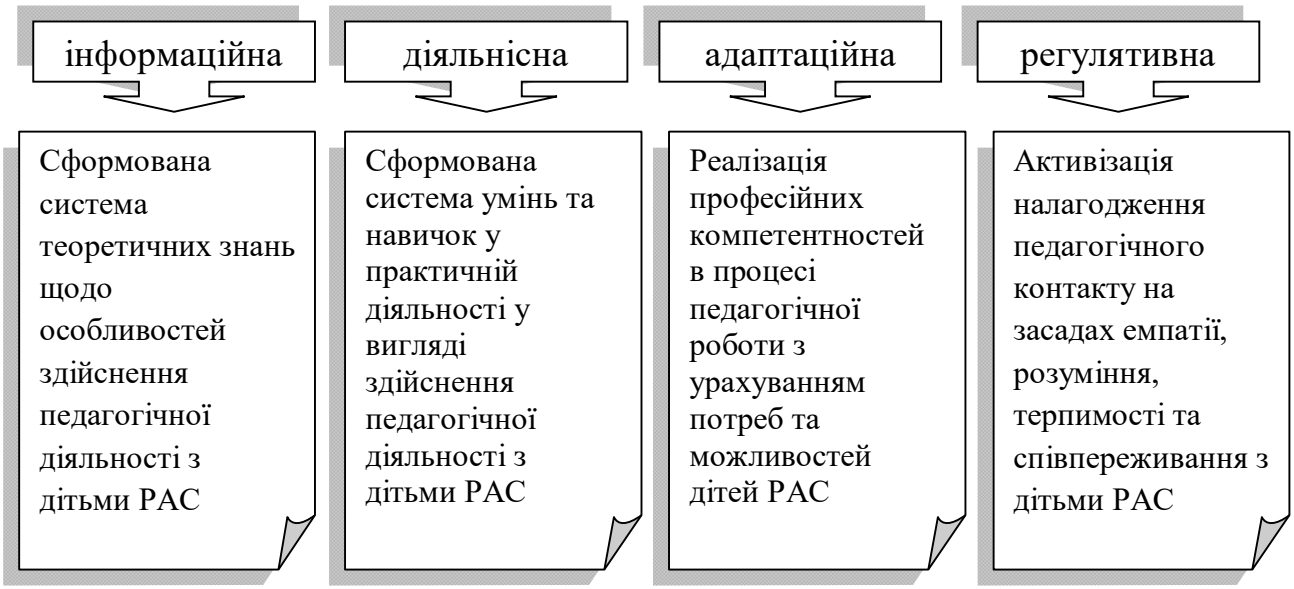

Рис. 1.3. Функції формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами

Що стосується характеристики принципів професійної толерантності педагогів, то найбільш важливими, на думку О. Брюховецької, є наступні:

– повага людської гідності (визнання як соціальної цінності унікальності та неповторності кожної людини, важливість кожного учасника освітнього процесу у педагогічній взаємодії, шанобливе ставлення до індивідуальних потреб учнів, індивідуальний підхід до кожної дитини, збереження колективного авторитету, впровадження норм етикету у службові відносини);

– повага відмінностей (зацікавленість та готовність приймати інакомислення, відмова від стереотипів у процесі роботи з дітьми з аутистичними розладами, врахування плюралізму думок та ідей усіх учасників мультидисциплінарної команди фахівців, що працюють в межах індивідуальної програми конкретного учня з ООП);

– розуміння індивідуальної неповторності (усвідомлення індивідуальності та неповторності світогляду, типу темпераменту, мотивів, установок, переконань кожної особистості);

– ненасильство (акцент на добровільність вибору та можливості обрання власної стратегії поведінки, співпраця на засадах компромісу, співробітництва, консенсусу, взаємоповаги, повага до честі та гідності усіх учасників освітнього процесу, відмова від морально травмуючих методів навчання, залучення психологів та менторів у конфліктних ситуаціях);

– відповідальність (передбачення наслідків вибору стратегії поведінки, об’єктивне само оцінювання та самоаналіз власної професійної діяльності, саморегуляція поведінки, усвідомлення їхніх потреб та можливостей, відповідальність за обрання педагогічних методів роботи);

– взаємозалежність (налагодження співпраці з усіма учасниками освітнього процесу, робота над спільною метою та завданнями, безконфліктне та етичне спілкування у міждисциплінарній команді, оминання конфліктних тем (релігійні переконання, політичні вподобання, етнічна приналежність, гендер, тощо), вироблення командного духу);

– підпорядкування (керування у роботі відповідними нормативно-правовими актами, статутом закладу освіти, посадовими обов’язками, розпорядженнями керівництва, правилами внутрішнього розпорядку, етичним нормам педагогічного працівника, традиціями, не допускати дискредитацію репутації та іміджу педагога, орієнтація на колегіальність) [4].

Таким чином, можна виокремити такі принципи формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами: мотивації, компетентності, гуманізації, рефлективності.

Принцип мотивації полягає у створенні комфортних психолого-педагогічних умов, що дозволяють здобувачу освіти сформувати власну професійну позицію щодо здійснення педагогічної діяльності з дитиною РАС.

Принцип компетентності передбачає створення необхідних умов для розвитку таких складових професійної компетентності підготовки майбутнього викладача як знань з особливостей перебігу захворювання учня РАС, що

впливає на його можливість та здатність засвоєння освітньої програми, компетентностей, методів, методик та технологій щодо роботи з дітьми з ООП.

Принцип гуманізації передбачає створення умов для формування відповідних особистісних якостей та рис майбутнього викладача, необхідних для здійснення професійної діяльності з дитиною РАС.

Принцип рефлективності передбачає орієнтацію майбутнього викладача на креативний підхід у процесі набуття нових професійних компетенцій з технології педагогічної роботи з учнями з ООП.

Г. Косарєва виокремлює риси, якими повинні бути наділений педагог для формування толерантного ставлення до учнів з ООП, у тому числі дітей з аутистичними розладами:

– гуманність, що передбачає визнання та повагу неповторного внутрішнього світу кожної людини, відмова від травмуючих методів навчання, застосування індивідуального підходу до кожного учня, позитивні міжособистісні відносини;

– рефлективність, що характеризується знаннями щодо рівня власних знань, особистісних можливостей та переваг, слабких сторін, адекватним світосприйняттям та самооцінкою, здатністю до самоосвіти та саморозвитку;

– незалежність, що характеризується самоповагою та самодисципліною, відстоюванням власної професійної позиції, обґрунтуванням обрання методів та методик роботи з учнями РАС, адекватна самооцінка професійних здатностей, віра у можливість вирішувати складні педагогічні завдання та виклики;

– відповідальність, що передбачає наявність внутрішньої сили у прийнятті складних рішень, якісне виконання професійних обов’язків, опора на передовий педагогічний досвід, вибірковий та індивідуальний підхід до потреб кожного учня РАС;

– гнучкість, що характеризується багатовимірним підходом до прийняття рішень залежно від потреб та можливостей дитини з ООП, відсутність

категоричного мислення та поверхневих суджень, здатність розуміти проблеми та труднощі учня РАС, врахування його інтересів та обставин;

– емпатійність, що передбачає здатність до співчуття та співпереживання учням РАС, володіння власними емоціями та вчинками у складних, деструктивних педагогічних ситуаціях, розуміння логіки поведінки чи бездіяльності дитини з ООП [20].

Авторка зазначає, що для майбутнього викладача, здатного здійснювати професійну діяльність з учнями РАС, толерантне ставлення набувається завдяки значним зусиллям у процесі вибору життєвих та професійних цінностей [20].

В. Нечерда виокремлює критерії толерантності майбутніх педагогів, що виступають певними індикаторами їхньої готовності до здійснення професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища. Ними виступають знання майбутніх фахівців про толерантність:

– базові знання про толерантність (поняття толерантність, механізм її формування, значення для педагогічної діяльності, усвідомлення як процесу та результату);

– толерантні емоції (ціннісні орієнтації, сформований світогляд, моральні чесноти та особистісні риси, уставки на толерантність, емпатія, співпереживання, позитивізм);

– толерантні вчинки (активна життєва позиція, гармонійність міжособистісних стосунків, неконфліктне спілкування, активна співпраця, врахування потреб та можливостей усіх учнів, впровадження індивідуального підходу у роботі, комунікативність та інтерактивність) [26].

Л. Бутузова виокремлює компоненти (емоційні, когнітивні та поведінкові) толерантного ставлення викладачів до дітей з ООП, у тому числі аутистичними розладами, що у свою чергу дає можливість ідентифікувати та оцінювати рівень реалізації принципів толерантності у освітньому процесі. Кожен з компонентів характеризується відповідними маркерами, які

виступають певними критеріями, що допомагають оцінити рівень сформованої толерантності педагога [32].

Емоційні маркери характеризуються співчуттям, емпатією, повагою та прийняттям. Співчуття проявляється у доброзичливому та прихильному ставленні до усіх учнів без винятку. Емпатія передбачає здатність педагога розуміти емоційний стан дитини РАС, надавати їй відповідну підтримку та допомогу. Повага виявляється у здатності прийняття індивідуальних відмінностей кожного учня та гідного ставлення до особистості дитини. Прийняття включає визнання індивідуальних особливостей учнів без порівняння з іншими [32].

Когнітивні маркери характеризуються сформованою системою професійних знань щодо особливостей роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища. Зокрема, це знання про особливі освітні потреби учнів, значення та потреби інклюзії, усвідомлення стереотипів і упереджень щодо дітей з ООП. Володіння такими знаннями дозволяють педагогу адаптувати та модифікувати освітні програми на основі індивідуального підходу, застосовувати педагогічні методи, методики, технології відповідно до можливостей учнів з різними порушеннями, у тому числі РАС, сприяти розвиткові та інтеграції таких учнів [32].

Поведінкові маркери характеризуються конкретними діями педагогів щодо підтримки та інтеграції учнів з ООП в освітній простір, здатністю до відстоювання власних педагогічних поглядів та позиції, вмінням досягати консенсусу та компромісу у конфліктних ситуація та суперечливих позиціях інших учасників освітнього процесу, зберіганням виваженості і спокою в критичних ситуаціях, дотримуванням педагогічної етики, униканням агресивної поведінки, врахуванням критичних зауважень, тощо [32].

У науковій літературі існує плюралізм думок щодо ефективних методів формування толерантного ставлення майбутніх викладачів (у т. ч. до дітей РАС). Найбільш поширеними є такі:

– формування самосвідомості педагога (бесіда, дискусія, супервізія, розповідь);

– організації діяльності (вправи, доручення, метод кейсів);

– стимулювання діяльності (змагання, тренінг, заохочення).

В. Ляпунова акцентує увагу на активних методах формування толерантного ставлення, до яких відносить тренінги, рольові ігри, арт-терапію, тощо [21].

О. Волошина виокремлює такі методи формування толерантного ставлення педагогів в умовах інклюзивного освітнього середовища:

– методи впливу (надання пояснень, звернення до свідомості та почуттів здобувачів освіти);

– довірливої взаємодії (повага до особистості, переконання, обговорення педагогічних ситуацій);

– організація практичного досвіду (метод привчання, демонстрація дії, приклад);

– формування моральних оцінок (бесіди, казкотерапія, обговорення творів мистецтва);

– формування моральної поведінки (тренги, вправи, керівництво діяльністю);

– формування моральної свідомості (переконання,, навіювання, бесіда);

– стимуляція почуттів (приклад, заохочення , покарання);

– організація колективу (колективна гра, змагання) [8].

На думку В. Вінса та Т. Садкова, найбільш ефективні методи формування толерантного ставлення педагогів дітей РАС можна згрупувати у такі три групи:

– методи формування свідомості (розповідь, пояснення, етична бесіда);

– методи організації діяльності (стимулювання поведінки);

– активні методи (тренінг толерантності, арт-терапія, ігрова практика) [6].

На нашу думку, найбільш ефективними методами формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами є тренінги, проектування професійної діяльності, кейс-стаді (рис. 1.4).

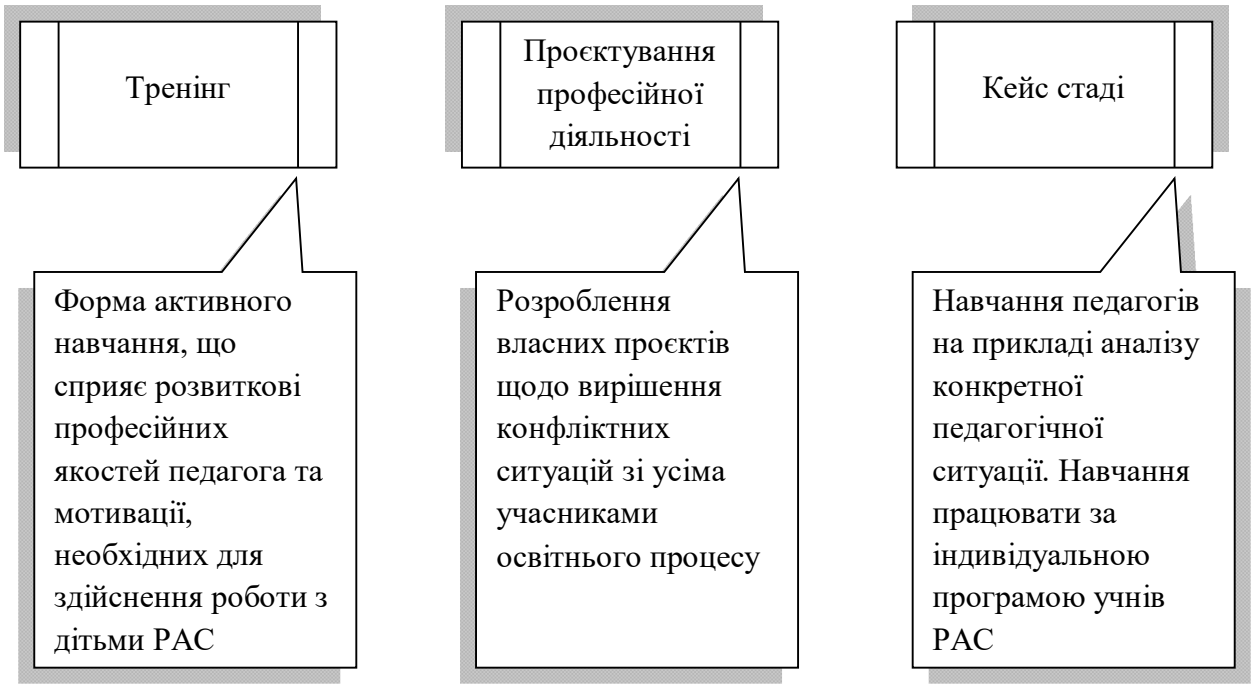

Рис. 1.4. Методи формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами

Теоретичний аналіз сучасних досліджень з проблеми формування толерантного ставлення педагогів до учнів з ООП, у т. ч. розладами аутистичного спектра, засвідчив про неготовність у дошкільних закладах, закладах загальної середньої освіти та закладах вищої освіти працювати з такою категорією дітей.

Автори Л. Галаманжук та О. Чопік наголошують на важливості розробки корекційних прийомів реалізації індивідуального підходу до таких учнів. Ефективна соціалізація дітей РАС у освітній простір, успішне засвоєння навчальної програми великою мірою залежить від готовності педагогів та їх професійної компетентності працювати з такою категорією здобувачів освіти на основі індивідуального підходу та засадах толерантності [10].

Отже, особливості формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами у сучасній педагогічній літературі характеризується сукупністю функцій (діяльнісна, регулятивна, інформаційна, адаптаційна), принципів (мотивації, компетентності, гуманізації, рефлективності) та методів (тренінги, проектування професійної діяльності, кейс стаді).

Формування толерантного ставлення майбутніх викладачів передбачає розвиток мотивації до здійснення педагогічної діяльності з дітьми РАС, сформованої системи професійних компетенцій з особливостей та специфіки роботи з такою категорією учнів, здатності до рефлексії, самоосвіти та саморозвитку, відповідних моральних цінностей та уявлень.

Толерантність виступає важливою характеристикою педагогічного іміджу викладача, що передбачає розуміння та прийняття діагнозу учня, врахування в процесі педагогічної діяльності його потреб та можливостей, врахування індивідуальних особливостей розвитку, терпіння до проявів деструктивної поведінки, що виникає як наслідок захворювання, налагодження безконфліктного спілкування та взаємодії усіх учасників освітнього процесу.

Педагогічна робота з дітьми РАС передбачає тактовність, розуміння, терпіння педагога, що покращує процеси адаптації, соціалізації та інтеграції дитини з ООП в інклюзивне освітнє середовище.

РОЗДІЛ 2
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ДІТЕЙ З АУТИСТИЧНИМИ РОЗЛАДАМИ

2.1. Аналіз стану сформованості толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами

Необхідність наукового обґрунтування потреби у формуванні толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами зумовила проведення емпіричного дослідження щодо стану сформованості.

Мета емпіричного дослідження: оцінка стану сформованості толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами; обґрунтування та розробка тренінгової програми формування толерантного ставлення педагогічних фахівців.

Аналіз відповідної педагогічної, методичної, психологічної літератури з проблеми дослідження дозволив сформувати завдання емпіричного дослідження:

1. Розробка та характеристика структурних компонентів формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами.

2. Визначення вибірки емпіричного дослідження для проведення соціологічного опитування (анкетування).

Організація емпіричного дослідження відбувалася згідно з принципами системності, об’єктивності, ситуативності, гуманізації, тощо.

Емпіричне дослідження відбувалося у два взаємопов’язані етапи: аналітико-пошуковий та констатувальний.

Аналітико-пошуковий етап характеризується відповідним аналізом теоретичних джерел з проблеми дослідження: наукової літератури щодо проблеми формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами (зокрема, наукових статей, навчальних підручників та посібників, монографій, довідкової літератури, авторефератів, дисертацій тощо). Здійснено аналіз понятійно-категоріального апарату дослідження, зокрема понять «толерантне ставлення» та «діти з розладами аутистичного спектра», уточнено дефініцію поняття «толерантне ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами».

Констатувальний етап кваліфікаційної роботи присвячений визначенню стану: обізнаності здобувачів освіти з проблемою толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами; мотивації та готовності майбутніх педагогів здійснювати педагогічну діяльність з дітьми РАС; розуміння актуальності та важливості підготовки толерантних педагогів.

Системний аналіз провідних педагогічних підходів щодо трактування структури формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами дозволив виокремити чотири структурних взаємозалежних компонентів: мотиваційний, когнітивний, операційний та особистісний.

Мотиваційний компонент характеризується наявністю стійкої мотивації майбутніх викладачів закладів вищої освіти до здійснення педагогічної діяльності щодо дітей з аутистичними розладами, переконанням важливості педагогічної роботи з такою категорією здобувачів освіти, усвідомленням толерантності як важливої складової професійного іміджу педагога.

Когнітивний компонент характеризується наявністю системи знань, умінь та навичок з педагогічної роботи з дітьми з РАС на засадах індивідуального підходу, знання методів, методик та педагогічних технологій безконфліктного спілкування та взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу.

Операційний компонент характеризується толерантним та терпимим ставленням майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами, вмінням застосовувати відповідні методики, методи та технології у процесі педагогічної роботи з такою категорією учнів, сприянню інтеграції та соціалізації дитини з РАС в інклюзивне освітнє середовище, адаптованістю та модифікацією навчальних програм відповідно можливостям та потребам дитини з означеною нозологією.

Особистісний компонент характеризується наявністю відповідних моральних якостей та властивостей майбутніх викладачів закладів вищої освіти, що дозволяють здійснювати педагогічну роботу з дітьми з аутистичними розладами на засадах гуманності, терпимості, емпатії, розуміння, співпереживання, а також здатністю до рефлексії, саморозвитку, самоаналізу та самоосвіти.

Для вивчення окремих аспектів сучасного стану сформованості толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами, було проведено соціологічне опитування здобувачів освіти другого (магістерського) за допомогою методу анкетування. Питання анкети були поділені на чотири логічних блоки запитань відповідно до розроблених структурних компонентів сформованості толерантного ставлення педагогічних фахівців.

В анкетування взяли участь 50 здобувачів освіти, які навчаються за галуззю знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальностями 011 Освітні педагогічні науки, 012 Дошкільна освіта, 013 Початкова освіта, 014 Середня освіта (за спеціальностями)

Анкета та інформація про кількість респондентів, які взяли участь в опитування щодо стану сформованості толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами, їх розподіл за спеціальностями та закладами вищої освіти, подана у додатках А, Б кваліфікаційної роботи.

Метою першого запитання анкети «*Як Ви вважаєте, проблема формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами є важливою?*» було з'ясувати глибину розуміння окресленої проблеми майбутніми фахівцями у галузі освіти.

Як бачимо, серед 50 опитаних здобувачів освіти майже 96% респондентів погоджуються щодо важливості проблеми формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами; 2% здобувачів освіти – не вважають важливою означену проблему; ще 2% студентів – важко було відповісти на поставлене запитання (рис. 2.1).

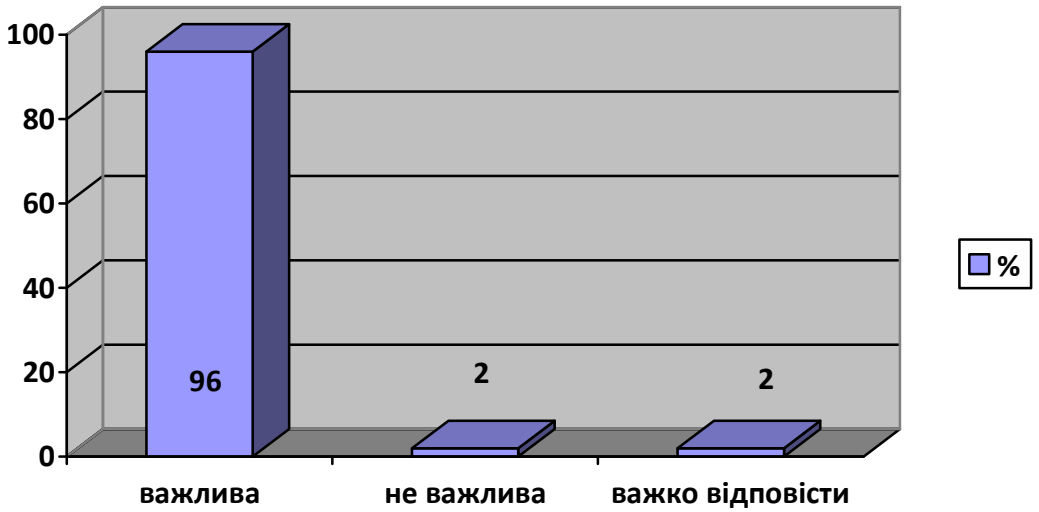

Рис. 2.1. Розподіл відповідей здобувачів освіти щодо важливості проблеми формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами (%)

Отже, майже сто відсотків здобувачів освіти розуміють важливість проблеми формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами.

Друге запитання анкети, *«Як Ви вважаєте, чи важливим є у роботі з дітьми з аутистичними розладами толерантне ставлення викладачів закладів вищої освіти?»,* передбачало з'ясування того, чи майбутні викладачі закладів

вищої освіти розуміють важливість толерантного ставлення у роботі з дітьми з аутистичними розладами.

Відповіді респондентів розподілилися так: 94% опитаних наголошує на важливості; 2% здобувачів освіти – не вважають толерантне ставлення важливим; ще 4% студентів – важко було відповісти на поставлене запитання (рис. 2.2).

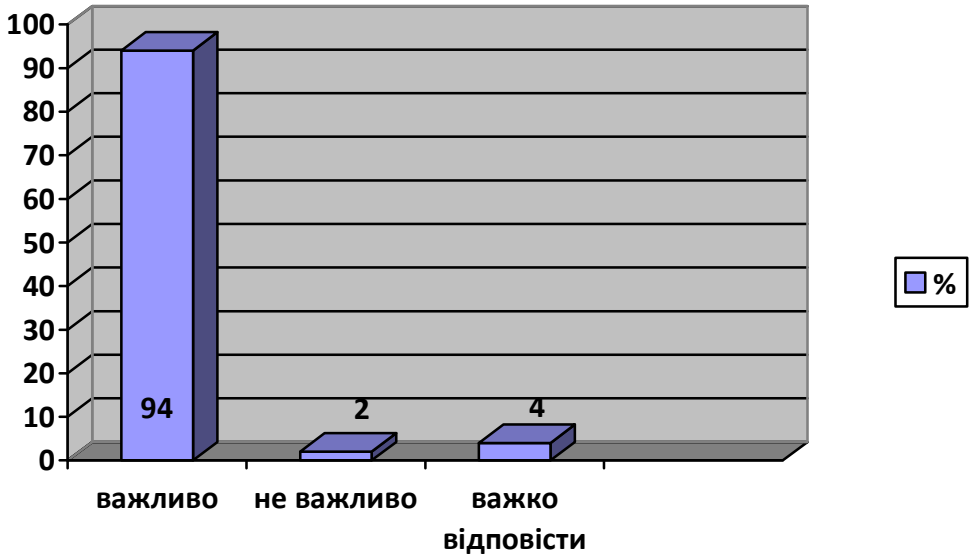

Рис. 2.2. Розподіл відповідей здобувачів освіти щодо важливості толерантного ставлення у роботі з дітьми з аутистичними розладами (%)

Отже, значна частина здобувачів освіти наголошують на важливості толерантного ставлення до дітей з аутистичними розладами у закладах освіти.

На третє запитання анкети «*Ви розумієте сутність поняття «толерантне ставлення»?*» лише половина опитаних (55%) зазначили, що повністю розуміють; 26% респондентів мають лише часткове розуміння; 10% студентів – не розуміють; 9% опитаних не змогли відповісти однозначно (рис. 2.3).

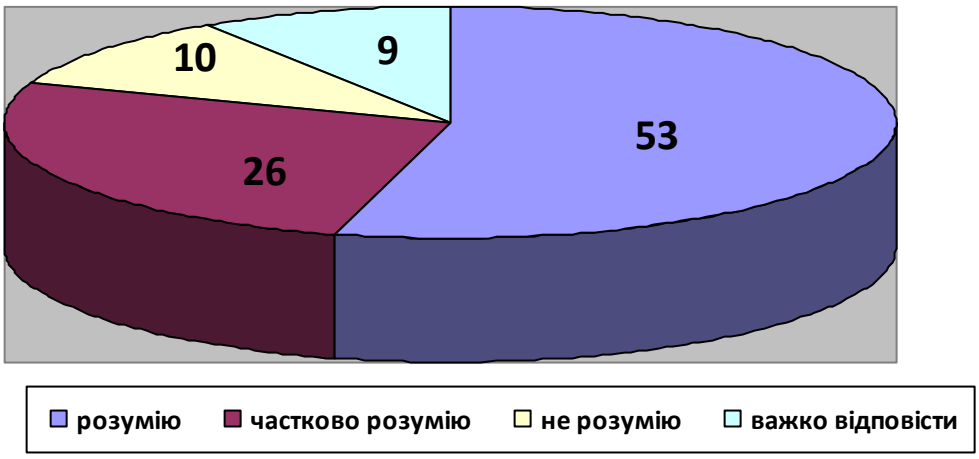

Рис. 2.3. Розподіл відповідей здобувачів освіти щодо розуміння поняття «толерантне ставлення» (%)

Отже, лише половина опитаних здобувачів освіти чітко розуміє дефініцію поняття «толерантне ставлення» та його важливість у ЗВО. Це ще раз доводить актуальність формування толерантного ставлення майбутніх педагогів до дітей з ООП, у т. ч. аутистичними розладами, для підготовки компетентних педагогів,здатних працювати в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Важливо було з'ясувати чи розуміють майбутні педагоги сутність поняття «толерантне ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами», чи не ототожнюють з поняттям «толерантне ставлення» в загальному значенні цього слова.

Для цього у допомогу стало четверте запитання анкети «*Ви розумієте сутність поняття «толерантне ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами»?*»

Так, повністю розуміють лише 21% опитаних; 11% студентів зазначили про часткове розуміння; 35% – повністю не розуміють; 33% респондентів не змогли відповісти на поставлене запитання (рис. 2.4).

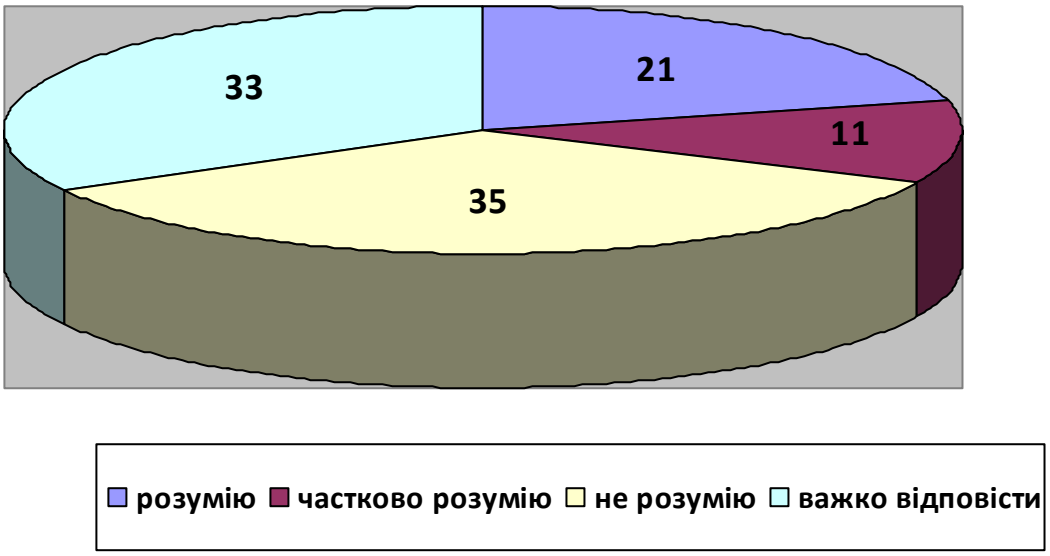

Рис. 2.4. Розподіл відповідей здобувачів освіти, опитаних про розуміння поняття «толерантне ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами» (%)

Отже, лише 1/3 частина здобувачів освіти повною мірою розуміють сутність охарактеризованого поняття дослідження.

Цікаво було дізнатися наскільки майбутні викладачі закладів вищої освіти вважають себе підготовленими здійснювати педагогічну діяльність з дітьми з аутистичними розладами.

На п’яте запитання анкети «*Як Ви вважаєте, наскільки Ви підготовлені до здійснення професійної діяльності щодо дітей з аутистичними розладами?*» лише 52% студентів відповіли, що вважають себе повністю підготовленими; 12% – лише частково підготовленими; 19% опитаних зазначили про свою неготовність; 18% – було важко відповісти.

Отже, лише половина майбутніх фахівців педагогічних спеціальностей вважають себе повністю підготовленими здійснювати професійну діяльність з дітьми РАС (рис. 2.5).

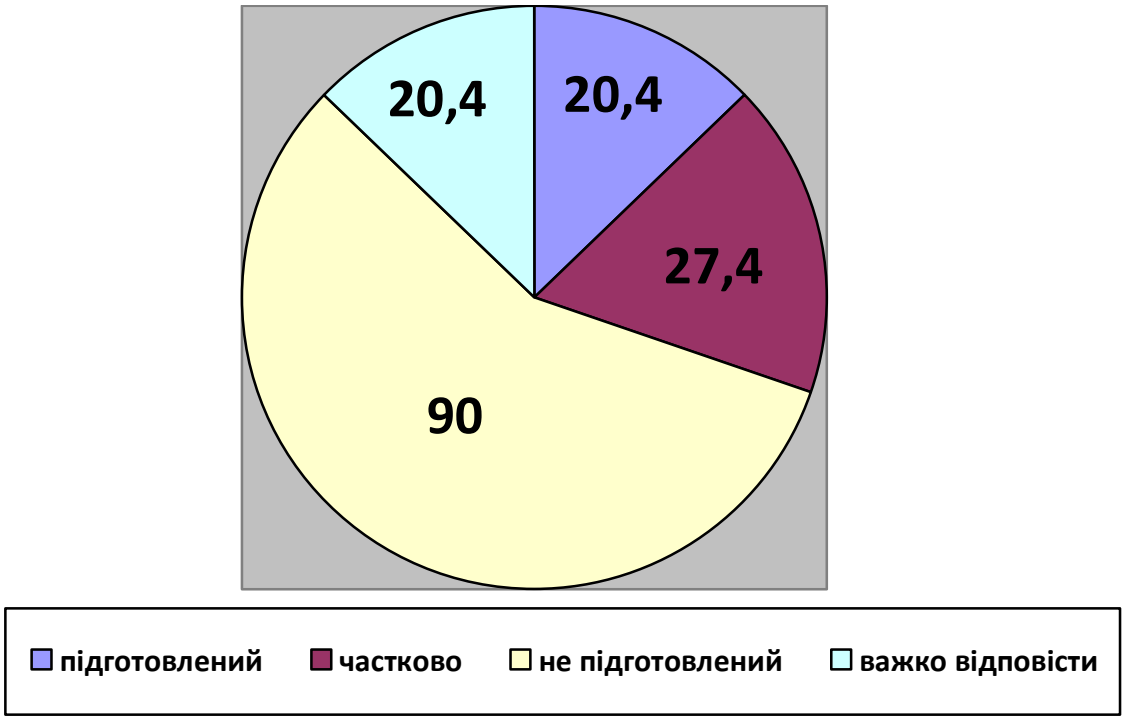

Рис. 2.5. Розподіл відповідей здобувачів освіти щодо підготовленості до здійснення професійної діяльності щодо дітей з аутистичними розладами (%)

Шосте запитання анкети «*На Вашу думку, чи існує взаємозв'язок та взаємозалежність між професійною діяльністю педагогів щодо дітей з аутистичними розладами та їхньою педагогічною толерантністю?*» мало на меті з'ясувати чи вбачають майбутні викладачі закладів вищої освіти взаємозв'язок та взаємозалежність між професійною діяльністю педагогів щодо дітей з аутистичними розладами та їх педагогічною толерантністю.

Було важливо дізнатися, чи розуміють студенти значимість та важливість такого взаємозв'язку, адже важливою складовою професійного іміджу педагога є терпиме та емпатійне ставлення до дітей з ООП, розуміння глибини їх переживань та труднощів навчання.

Так, 63% респондентів вбачають такий взаємозв'язок; 25% опитаних заперечують таку взаємозалежність; 12% здобувачів освіти мали труднощі щодо однозначної відповіді (рис. 2.6).

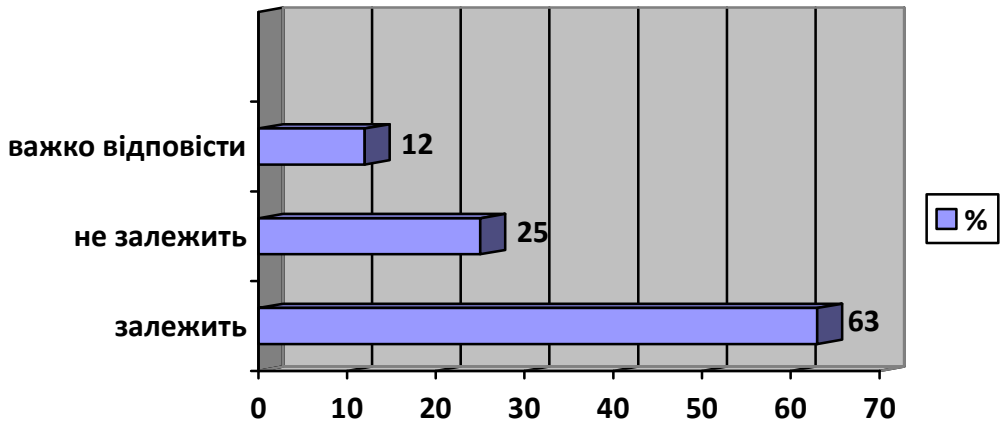

Рис. 2.6. Розподіл відповідей здобувачів освіти щодо взаємозв'язку та взаємозалежності між професійною діяльністю педагогів до дітей з аутистичними розладами та їхньою педагогічною толерантністю (%)

Отже, половина здобувачів освіти вбачає взаємозв'язок та взаємозалежність між професійною діяльністю педагогів щодо дітей з аутистичними розладами та їхньою педагогічною толерантністю, що свідчить про розуміння ними актуальності проблеми наукового дослідження.

Важливо було дізнатися думку здобувачів освіти щодо їх задоволення якістю та наявністю навчально-методичною літератури, необхідної для здійснення професійної діяльності з дітьми РАС. Сьоме запитання анкети «*Наскільки Ви задоволені наявною навчально-методичною літературою, необхідною Вам для підготовки до професійної діяльності щодо дітей з аутистичними розладами?*» надало таку можливість.

Так, абсолютно задоволеними визнали себе лише 47 % респондентів; 32% здобувачів освіти зауважили, що не задоволені; 21% опитаних не змогли відповісти на поставлене запитання.

Отже, лише половина здобувачів освіти повністю задоволена відповідною навчально-методичною літературою, що засвідчує про проблему із забезпечення здобувачів освіти актуальною навчально-методичною

літературою, необхідною для підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності з дітьми РАС у закладах вищої освіти (рис. 2.7).

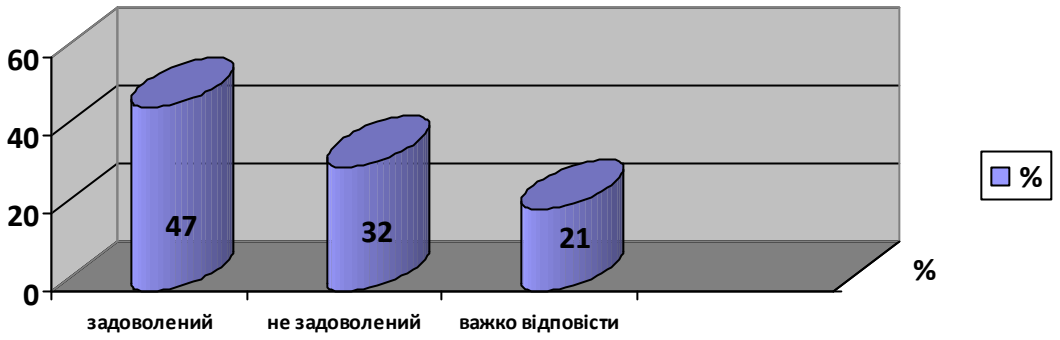

Рис. 2.7. Розподіл відповідей здобувачів освіти щодо задоволення наявною навчально-методичною літературою, необхідною для підготовки до професійної діяльності до дітей з аутистичними розладами (%)

Два наступні запитання анкети («*Ви володієте фаховими знаннями здійснювати професійну діяльність діяльності щодо дітей з аутистичними розладами?*» та «*Ви володієте професійними уміннями та навичками здійснювати педагогічну діяльність діяльності щодо дітей з аутистичними розладами?*») мали на меті з'ясувати, чи володіють майбутні викладачі відповідними професійними компетенціями, необхідними для підготовки до педагогічної діяльності з дітьми РАС.

Як бачимо, лише 36% здобувачів освіти володіють такими компетентностями повною мірою; 19% респондентів – не достатньо володіють та відчувають певні труднощі та побоювання здійснювати педагогічну роботу з дітьми з ООП; 29% опитаних – не володіють; 16% студентів не змогли дати відповідь на запитання (рис. 2.8).

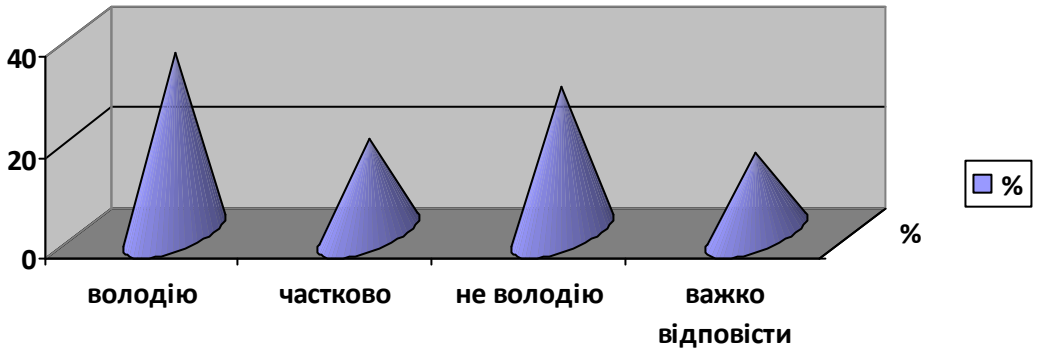

Рис. 2.8. Розподіл відповідей здобувачів освіти щодо володіння компетентностями здійснювати професійну діяльність до дітей з аутистичними розладами (%)

Отже, лише близько ½ здобувачів освіти визнають, що володіють необхідними професійними компетентностями педагогічної роботи з дітьми РАС.

Десяте запитання анкети «*На Вашу думку, чи є важливою мотивація майбутніх викладачів закладів вищої освіти формувати толерантне ставлення до дітей з аутистичними розладами?*» мало на меті з'ясувати наскільки майбутні педагоги розуміють важливість мотивації у процесі формування толерантного ставлення.

Аналіз відповідей майбутніх викладачів закладів вищої освіти, опитаних про важливість формування мотивації у майбутніх педагогів до роботи з дітьми РАС та толерантного ставлення, дозволяє стверджувати, що 63% здобувачів освіти розуміють її важливість; 19% респондентів не вбачають такої важливості; 18% опитаних не змогли надати чіткої та однозначної відповіді.

Отже, майже 2/3 майбутніх викладачів закладів вищої освіти вбачають важливість мотивації формувати толерантне ставлення до дітей з аутистичними розладами, що свідчить про розуміння ними актуальності здійснювати

професійну діяльність на засадах терпимості, емпатії, розуміння та співпереживання (рис. 2.9).

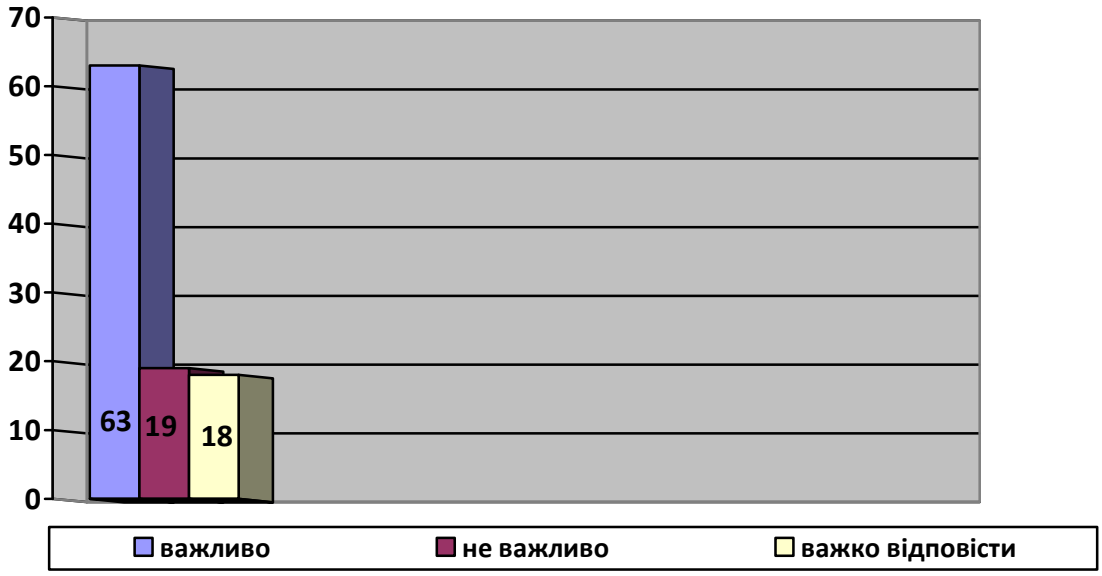

Рис. 2.9. Розподіл відповідей здобувачів освіти щодо важливості мотивації майбутніх викладачів закладів вищої освіти формувати толерантне ставлення до дітей з аутистичними розладами (%)

Наступне запитання анкети «*На Вашу думку, чи взаємопов'язані здатність до рефлексії та толерантне ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами?*» мало на меті з'ясувати наскільки, на думку майбутніх викладачів закладів вищої освіти, взаємопов'язані здатність до рефлексії та толерантне ставлення до дітей з аутистичними розладами. Адже формування толерантного ставлення майбутніх викладачів передбачає не лише розвиток мотивації до здійснення педагогічної діяльності з дітьми РАС, сформованої системи професійних компетенцій з особливостей та специфіки роботи з такою категорією учнів, а також здатності до рефлексії, самоосвіти та саморозвитку, відповідної системи моральних цінностей та уявлень.

Результати отриманих відповідей засвідчив, що майже 65% респондентів вбачають таку взаємопов'язаність; 17% опитаних заперечують такий

взаємозв'язок; 18% здобувачів освіти не змогли надати стверджувальну чи заперечну відповідь (рис. 2.10).

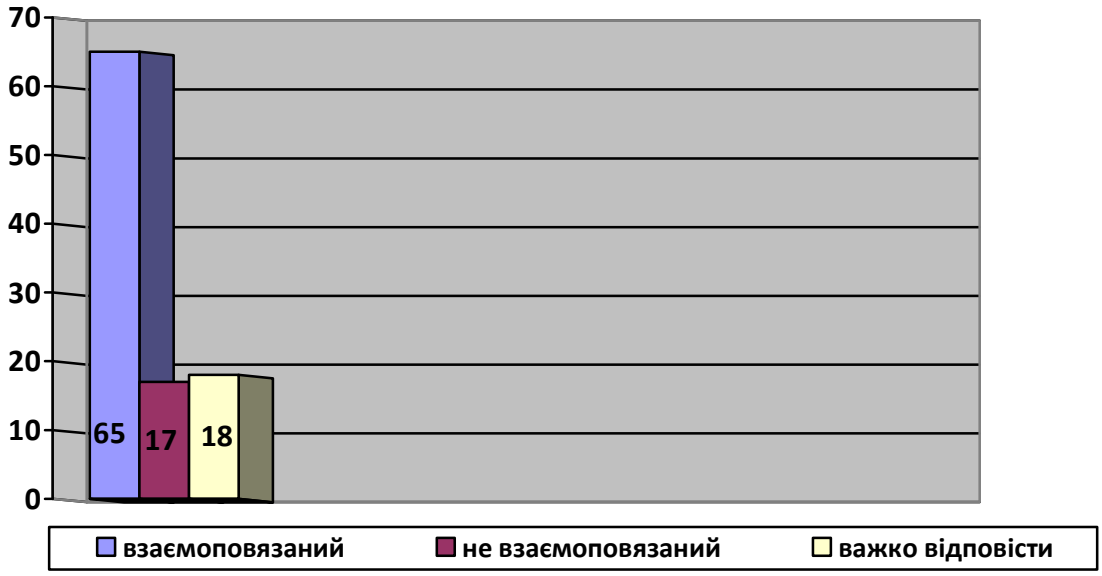

Рис. 2.10. Розподіл відповідей здобувачів освіти щодо взаємопов'язаності між здатністю до рефлексії та толерантним ставленням майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами (%)

Отже, майже 2/3 майбутніх викладачів закладів вищої освіти вбачають взаємопов'язаність між здатністю до рефлексії та толерантним ставленням до дітей з аутистичними розладами, що свідчить про розуміння ними важливості педагогічного саморозвитку, самовдосконалення та самоосвіти.

Для обґрунтування проблеми дослідження важливо було дізнатися чи готові майбутні викладачі ЗВО здійснювати професійну діяльність з дітьми з аутистичними розладами на засадах толерантності.

Аналіз відповідей майбутніх викладачів на запитання анкети «*Чи готові ви здійснювати професійну діяльність з дітьми з аутистичними розладами на засадах толерантності?*» засвідчив, що лише 33% респондентів вважають себе повністю готовими; 32% опитаних зауважують про часткову готовність; 19% здобувачів освіти наголошують на неготовності працювати з дітьми РАС; 16% студентів відчували труднощі щодо однозначної відповіді на поставлене запитання (рис. 2.11).

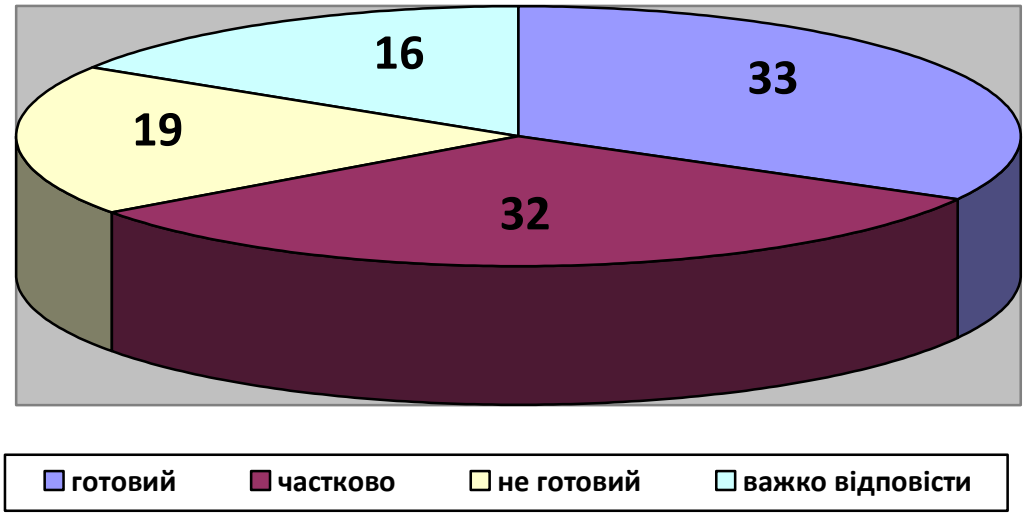

Рис. 2.11. Розподіл відповідей здобувачів освіти щодо готовності здійснювати професійну діяльність з дітьми з аутистичними розладами на засадах толерантності (%)

Тож лише 2/3 майбутніх викладачів ЗВО готові здійснювати професійну діяльність з дітьми з аутистичними розладами на засадах толерантності, що ще раз засвідчує про важливість та актуальність проблеми наукового дослідження.

Отже, аналіз літературних джерел та результатів емпіричного дослідження засвідчили про не достатню сформованість толерантного ставлення майбутніх викладачів ЗВО до дітей з аутистичними розладами.

Переважна більшість майбутніх викладачів ЗВО наголошують на важливості толерантного ставлення до дітей з аутистичними розладами. Водночас значна частина майбутніх фахівців не готова здійснювати професійну діяльність з дітьми РАС.

Практичний досвід організації інклюзивного освітнього середовища свідчить про акцентуацію уваги на методичну підготовку педагогічних працівників, формування відповідних професійних компетентностей, вивченні сучасних педагогічних технологій, тощо. Тоді як формуванню толерантності до дітей з ООП, у тому числі аутистичними розладами, яка має бути визначальною у роботі педагога, не приділяється належної уваги. Все це обумовило

необхідність розробки тренінгової програми з формування толерантного ставлення майбутніх викладачів ЗВО до дітей з аутистичними розладами.

2.2. Тренінгова програма формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами

Сучасна практика педагогічної діяльності щодо організації інклюзивного освітнього середовища та безпосереднє навчання дітей з ООП у центр уваги ставить методику та технології відповідної роботи, рівень педагогічної майстерності фахівця, формування його професійних компететностей. Натомість, не менш важливою є толерантність педагога, яка дозволяє йому знайти та застосовувати індивідуальний підхід до дитини з ООП, розуміти її потреби та рівень можливостей, мати терпіння до певних відхилень у сприйнятті та поведінці, налагодити тісний трьохсторонній контакт (педагог, учень, батьки).

Проте аналіз сучасних фахових джерел з проблеми наукового пошуку та результати емпіричного дослідження дозволяють стверджувати про не достатню сформованість толерантного ставлення майбутніх викладачів ЗВО до дітей з аутистичними розладами. У зв’язку з цим особливої актуальності набуває розробка тренінгової програми з формування толерантного ставлення майбутніх викладачів до дітей з аутистичними розладами.

Мета тренінгової програми – формування толерантного ставлення майбутніх викладачів до дітей з аутистичними розладами у ЗВО.

Основні завдання тренінгової програми:

1. Формування мотивації здійснювати педагогічну діяльність з дітьми РАС.

2. Поглиблення знань з особливостей організації освітнього середовища на засадах інклюзивного навчання.

3. Формування навичок адаптації та модифікації освітнього процесу відповідно до потреб та можливостей дітей РАС.

4. Формування здатності до рефлексії та саморозвитку.

5. Розвиток особистісних якостей педагога, необхідних для здійснення успішної педагогічної роботи з дітьми РАС.

Реалізація тренінгової програми відбувається на основі таких *принципів:*

– активності (в процесі роботи мають бути задіяні усі учасники тренінгу);

– толерантності (повага усіх учасників до думки опонента);

– конфіденційності (інформація отримана в процесі тренінгу про особисті дані чи переживання учасників не має бути розголошеною);

– акцентуації (учасники повинні говорити лише від свого імені, не узагальнювати);

– діяльності (розуміння учасниками важливості роботи в процесі тренінгу для підвищення рівня власної професійної обізнаності).

Найбільш дієвими для реалізації мети та завдань визнано такі *інтерактивні методи*:

– кейс-стаді;

– прогнозування;

– проєктування професійної діяльності;

– ділові ігри;

– мозковий штурм.

Тренінгова програма розрахована на 15 академічних годин (0,5 кредиту ЄКТС) та передбачає проведення трьох взаємопов’язаних та послідовних тренінгів, тривалість кожного з яких 5 академічних годин (рис. 2.12).

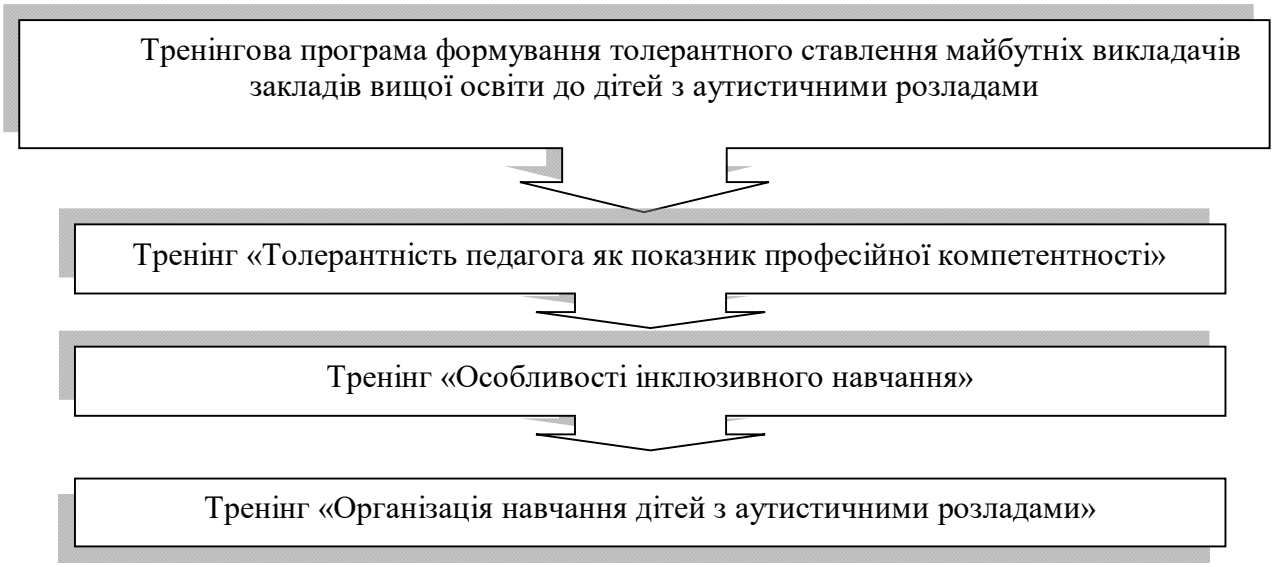

Рис. 2.12. Структура тренінгової програми формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами

Відповідно до мети та завдань тренінгової програми запропоновано такі теми занять:

1. Тренінг «Толерантність педагога як показник професійної компетентності».

2. Тренінг «Особливості інклюзивного навчання».

3. Тренінг «Організація навчання дітей з аутистичними розладами».

Організація тренінгових занять мають відбуватися згідно логічної структури та складатися з наступних частин:

1. Вступна частина, в процесі якої оголошується назва тренінгу, його мета, поставлені завдання та очікувані результати. Відбувається знайомство учасників, налагоджується контакт та довірлива атмосфера, визначаються правила участі (проведення бесід, дискусій, можливості висловлення власної точки зору, тощо).

Тривалість вступної частини до 30 хвилин.

2. Основна частина умовно поділяється на інформаційний та практичний блоки. Інформаційний блок містить презентацію з поточної теми заняття, в ході

якої подається теоретичний матеріал з проблематики дослідження. Практичний блок передбачає проведення відповідних вправ, дискусій, мозкового штурму, опитування, рольових ігор, розв'язання кейсів, тощо).

Тривалість основної частини відповідно до виконання усіх завдань.

3. Заключна частина полягає у підведенні основних підсумків, повідомленням про досягнення мети та виконання основних завдань, подяці та заохоченні усіх учасників заняття. Важливо акцентувати увагу на отримання зворотного зв'язку, який дозволить врахувати усі нюанси та недоліки організації тренінгу.

Тривалість заключної частини відповідно до 30 хвилин.

Оптимальна кількість учасників тренінгу 15–20 чоловік. Така кількість осіб не є випадковою, адже це дає можливість налагодити взаємозв'язок між учасниками, запам'ятати імена, дати можливість висловити свою думку та бачення відповідно до регламенту та кількості відведених годин на кожне заняття, виявити та проявити індивідуальні особливості та власний світогляд. Разом з тим плюралізм ідей та думок учасників заняття дозволяють охопити різноманітність світоглядних позицій майбутніх викладачів ЗВО щодо досліджуваної проблеми.

Тренінг на тему «Толерантність педагога як показник професійної компетентності»

Мета тренінгу ¬ формування толерантного ставлення до дітей з ООП, мотивації до педагогічної роботи з дітьми РАС.

Основні завдання тренінгу:

– ознайомити майбутніх викладачів ЗВО з поняттями «толерантність», «педагогічна толерантність», «толерантність до дітей РАС»;

– розвивати здатність до рефлексії, співпереживання, саморозвитку;

– сприяти формуванню свідомості щодо важливості адаптації та соціалізації дітей з аутистичними розладами у закладах дошкільної, середньої та вищої освіти;

– оволодіти навичками безконфліктного спілкування у мультидисциплінарній команді.

Інформаційний блок містить презентацію з тематики поняття «толерантність». У ході проведення заняття рекомендується розробити авторську презентацію, або можна використовувати розроблені презентації таких авторів:

– Галайчук Б.А. Тренінг «Толерантність як показник компетентності педагога» [9];

– Гордієнко Ю.А. Тренінг «Навчаємось педагогічної толерантності» [11];

– Іваніщева І.Т. Тренінг «Засвіти вогник толерантності» [18];

– Забажан М.П. Тренінг «Виховання толерантності починається з педагога» [17].

Практичний блок передбачає проведення вправ: Очікування, Ринкова площа, Розуміння, Побажання, Емоційне насичення, Бажаю – не бажаю, Відчуй іншого, тощо [9; 11; 17; 18].

Тренінг «Особливості інклюзивного навчання»

Мета тренінгу ¬ формування уявлення та розширення знань майбутніх викладачів ЗВО щодо особливостей організації педагогічної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Основні завдання тренінгу:

ознайомити майбутніх викладачів закладів вищої освіти з особливостями організації інклюзивного освітнього середовища та труднощами, що можуть виникати в процесі педагогічної роботи з дітьми РАС;

– розширити теоретичні знання щодо методів, методик та педагогічних технологій роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища;

– сприяти формуванню свідомості щодо важливості толерантного ставлення до дітей РАС;

– оволодіти навичками здійснювати педагогічну діяльність в умовах інклюзивного освітнього простору.

Інформаційний блок містить презентацію з тематики поняття «інклюзивне освітнє середовище». В ході проведення заняття рекомендується розробити авторську презентацію, або можна використовувати розроблені презентації таких авторів:

– Жидун Т.Я. Тренінг «Особливості інклюзивного навчання в системі освіти й формування толерантного ставлення до дітей з психофізичним розвитком» [16];

– Карнадуд А.В. Тренінг «Дитина з ООП замовляє розвиток» [19];

– Марчук О.А. Тренінг «Навчання дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання – від теорії до практики» [22];

– Сімоненко А.В. Тренінг «Інклюзивне навчання: рівні можливості для кожного» [31].

Практичний блок передбачає проведення вправ: Метелики, За і проти, Добрий шлях, Всі ми різні, Мій настрій, Ярлики, Можуть – не можуть, Колесо життя, тощо [16; 19; 22; 31].

Тренінг «Організація навчання дітей з аутистичними розладами»

Мета тренінгу ¬ формування уявлення та розширення знань майбутніх викладачів закладів вищої освіти щодо особливостей організації педагогічної діяльності з дітьми з розладами аутистичного спектра.

Основні завдання тренінгу:

– ознайомити майбутніх викладачів ЗВО з особливостями організації інклюзивної освіти дітей РАС;

– розширити теоретичні знання щодо методів, методик та педагогічних технологій роботи з дітьми РАС;

– сприяти формуванню свідомості щодо важливості толерантного ставлення до дітей РАС;

– оволодіти навичками здійснювати педагогічну діяльність з дітьми РАС відповідно до індивідуальної програми навчання;

– сформувати толерантне ставлення до дітей з розладами аутистичного спектра.

Інформаційний блок містить презентацію з тематики поняття «надання освітніх послуг дітям з розладами аутистичного спектра». В ході проведення заняття рекомендується розробити авторську презентацію, або можна використовувати розроблені презентації таких авторів:

– Рябченко О.І . Тренінг «Партнерство заради успіху дітей» [28];

– Фотюк М.В. Тренінг «Робота з групою дітей з порушенням аутистичного спектра» [33];

– Боса К.Л. Презентація на тему «Особливості розвитку дітей з розладами аутистичного спектра» [3];

– Сілаєва А.І. Презентація «Діти з розладами аутистичного спектра в умовах інклюзивної освіти» [30].

Практичний блок передбачає проведення вправ: Привіт, Подушка, Очікування, Згода – не згода, Свічка, Склянки, Піджак, Хвалимо правильно, тощо [3; 28; 30; 33].

Отже, результатом участі у тренінговій програмі формування толерантного ставлення майбутніх викладачів ЗВО до дітей з аутистичними розладами є сформованість у майбутніх педагогів відповідної толерантності, розуміння та терпимості до роботи з дітьми РАС, що позитивно впливає на готовність та їх мотивацію здійснювати педагогічну діяльність із охарактеризованою категоріє здобувачів освітніх послуг. Розроблена тренінгова програма може бути рекомендованою для впровадження у процес фахової підготовки майбутніх викладачів ЗВО для успішного здійснення професійної діяльності з особами з аутистичними розладами.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі магістра схарактеризовано основні системоутворюючі поняття проблеми дослідження; розкрито особливості формування толерантного ставлення майбутніх викладачів ЗВО до дітей з аутистичними розладами; визначено структуру сформованості толерантного ставлення майбутніх викладачів ЗВО до дітей з аутистичними розладами; досліджено сучасний стан сформованості толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами; розроблено тренінгову програму формування толерантного ставлення майбутніх викладачів ЗВО до дітей з аутистичними розладами.

1. Аналіз низки системоутворюючих понять проблеми формування толерантного ставлення майбутніх викладачів ЗВО до дітей з аутистичними розладами дозволив з'ясувати, що у науковій (педагогічній та психологічній), спеціальній літературі відсутнє єдине визначення дефініцій «толерантність», «толерантне ставлення», «педагогічна толерантність», «дитина з розладами аутистичного спектра», «толерантність майбутніх викладачів до дітей з аутистичними розладами».

Під «толерантністю майбутніх викладачів до дітей з аутистичними розладами» ми розуміємо інтегральну якість особистості, що характеризується орієнтацією на формування мотиваційно-ціннісного світогляду здобувачів освіти щодо здійснення професійної діяльності, а також професійно-орієнтованими знаннями, уміннями та навичками роботи з дітьми РАС. толерантність майбутніх викладачів передбачає формування у них стійкої мотивації щодо здійснення професійної діяльності, системи моральних цінностей та переконань, професійних компетенцій щодо особливостей роботи з дітьми РАС, теоретичних знань зі специфіки перебігу зазначеного захворювання, готовності працювати в мультидисциплінарній команді, тощо.

2. Особливості формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами характеризуються відповідними принципами, функціями та методами.

На нашу думку, найбільш значимими функціями формування толерантного ставлення майбутніх викладачів ЗВО до дітей з аутистичними розладами є: діяльнісна, регулятивна, інформаційна, адаптаційна.

Виокремлено такі принципи формування толерантного ставлення майбутніх викладачів ЗВО до дітей з аутистичними розладами: мотивації, компетентності, гуманізації, рефлективності. Принцип мотивації полягає у створенні комфортних психолого-педагогічних умов, що дозволяють здобувачу освіти сформувати власну професійну позицію щодо здійснення педагогічної діяльності з дитиною РАС. Принцип компетентності передбачає створення необхідних умов для розвитку складових професійної компетентності. Принцип гуманізації передбачає створення умов для формування відповідних особистісних якостей та рис майбутнього викладача, необхідних для здійснення професійної діяльності з дитиною РАС. Принцип рефлективності передбачає орієнтацію майбутнього викладача на креативний підхід у процесі набуття нових професійних компетенцій з технології педагогічної роботи з учнями з ООП.

Найбільш ефективними методами формування толерантного ставлення майбутніх викладачів ЗВО до дітей з аутистичними розладами є тренінги, проєктування професійної діяльності, кейс-стаді.

3. Системний аналіз провідних педагогічних підходів щодо трактування структури формування толерантного ставлення майбутніх викладачів ЗВО до дітей з аутистичними розладами дозволив виокремити чотири структурних взаємозалежних компонентів: мотиваційний, когнітивний, операційний та особистісний.

Мотиваційний компонент характеризується наявністю стійкої мотивації майбутніх викладачів ЗВО до здійснення педагогічної діяльності щодо дітей з

аутистичними розладами, переконанням важливості педагогічної роботи з такою категорією здобувачів освіти, усвідомленням толерантності як важливої складової професійного іміджу педагога.

Когнітивний компонент характеризується наявністю системи компетентностей з педагогічної роботи з дітьми з РАС на засадах індивідуального підходу, знання методів, методик та педагогічних технологій безконфліктного спілкування та взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу.

Операційний компонент характеризується толерантним та терпимим ставленням майбутніх викладачів ЗВО до дітей з аутистичними розладами, вмінням застосовувати відповідні методики, методи та технології у процесі педагогічної роботи з такою категорією учнів, сприянню інтеграції та соціалізації дитини з РАС в інклюзивне освітнє середовище, адаптованістю та модифікацією навчальних програм відповідно можливостям та потребам дитини з означеною нозологією.

Особистісний компонент характеризується наявністю відповідних моральних якостей та властивостей майбутніх викладачів ЗВО, що дозволяють здійснювати педагогічну роботу з дітьми з аутистичними розладами на засадах гуманності, терпимості, емпатії, розуміння, співпереживання, а також здатністю до рефлексії, саморозвитку, самоаналізу та самоосвіти.

4. Результати аналізу сучасного стану сформованості толерантного ставлення майбутніх викладачів ЗВО до дітей з аутистичними розладами засвідчив про доцільність розробки досліджуваної теми. Зокрема, опитування 50 здобувачів освіти дозволило з’ясувати, що майже 96% респондентів погоджуються щодо важливості проблеми формування толерантного ставлення майбутніх викладачів ЗВО до дітей з аутистичними розладами; водночас лише 2/3 майбутніх викладачів готові здійснювати професійну діяльність з дітьми з аутистичними розладами на засадах толерантності, що ще раз засвідчує про важливість та актуальність проблеми наукового дослідження.

5. Розроблено тренінгову програму, метою якої є формування толерантного ставлення майбутніх викладачів до дітей з аутистичними розладами у ЗВО. Тренінгова програма розрахована на 15 академічних годин (0,5 кредиту ЄКТС) та передбачає проведення трьох взаємопов'язаних та послідовних тренінгів, тривалість кожного з яких 5 академічних годин: Тренінг «Толерантність педагога як показник професійної компетентності»; Тренінг «Особливості інклюзивного навчання»; Тренінг «Організація навчання дітей з аутистичними розладами».

Результатом участі у тренінговій програмі є готовність та мотивація майбутніх викладачів ЗВО здійснювати педагогічну діяльність із охарактеризованою категоріє здобувачів освітніх послуг. Розроблена тренінгова програма може бути рекомендованою для впровадження у процес фахової підготовки майбутніх викладачів ЗВО для успішного здійснення професійної діяльності з особами з аутистичними розладами.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів охарактеризованої проблеми. Перспективи подальшого наукового пошуку полягають у розробці моделі формування толерантного ставлення майбутніх викладачів ЗВО до дітей з аутистичними розладами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андущенко Т.В. Толерантність як аксіологічний принцип ненасильницьких дій у перехідних формах демократії. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолого.студії.* 2017. Випуск 12. С. 25-33.

2. Бендера А.О. Формування толерантного ставлення майбутніх викладачів до дітей з аутистичними розладами у закладах вищої освіти. *Менеджмент XXI століття : глобалізаційні виклики* : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції, 16 травня 2024 р. Полтава : ПДАУ, 2024. С. 345-348.

3. Боса К.Л. Презентація «Особливості розвитку дітей з розладами аутистичного спектра». URL: https://vseosvita.ua/library/osoblyvosti-rozvytku-ditei-z-rozladamy-autystychnoho-spektra-727261.html (дата звернення: 06.11.2024).

4. Брюховецька О.В. Толерантність як професійно важлива якість керівника загальноосвітнього навчального закладу. *Післядипломна освіта в Україні. Університет менеджменту освіти НАПН України* / голов. ред. В. Олійник. Вип. 1’2016. Київ : ТОВ Дорадо-Друк, 2016. С. 73-78.

5. Будак В. Д. Толерантність – ключ до успішної фахової підготовки вчителів. *Науковий вісник МДУ імені В.О. Сухомлинського*. Випуск 1.46 (108) Педагогічні науки. С. 12-15.

6. Вінс В.А., Садкова Т. Шляхи формування толерантного ставлення молодших школярів до дітей з особливими освітніми потребами. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови.*2024. 2 (23). С. 9-22.

7. Вірна Ж.П., Гайдук Г.А. Толерантна компетентність педагога: концепція й емпірична верифікація. *Психологічні перспективи*. Вип. 36. 2020. С. 67-85.

8. Волошина О.В. Підготовка майбутніх учителів до навчально-виховної роботи в умовах інклюзивного середовища. *Особлива дитина*. 2017. № 1. С. 31-40.

9. Галайчук Б.А. Тренінг «Толерантність як показник компетентності педагога». URL: https://naurok.com.ua/trening-tolerantnist-yak-pokaznik-kompetentnosti-pedagoga-329040.html (дата звернення: 09.11.2024).

10. Галаманжук Л.Л., Чопік О.В. Особливості індивідуального підходу до учнів з розладами спектру аутизму в умовах інклюзивної освіти. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. 2020. (18). С. 17-24.

11. Гордієнко Ю. А. Тренінг «Навчаємось педагогічної толерантності» : методичні рекомендації. за ред. Л. Є. Гусак. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 60 с.

12. Горянська А.М. Толерантність в системі ціннісних орієнтацій студентів педвузів. URL: http: // www. info-library. com. ua / books-text-10201. html (дата звернення: 06.11.2024).

13. Декларація принципів толерантності, затверджена Резолюцією Генеральної Конференції ЮНЕСКО 16 листопада 1995 року. URL: https://nibu.kyiv.ua/exhibitions/337/ (дата звернення: 16.11.2024).

14. Довга Т.Я. Педагогічна толерантність як ознака іміджевої позиції вчителя-вихователя. *Проблеми підготовки сучасного вчителя.* № 10 (Ч. 2). 2014. С. 138-145.

15. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І. Д. Звєрєвої. 2-ге вид. Київ : Універсум, 2013. 536 с.

16. Жидун Т.Я. Тренінг «Особливості інклюзивного навчання в системі освіти й формування толерантного ставлення до дітей з психофізичним розвитком». URL: https://vseosvita.ua/library/treningove-zanatta-dla-pedagogiv-tema-osoblivosti-inkluzivnogo-navcanna-v-sistemi-osviti-j-formuvanna-tolerantnogo-stavlenna-do-ditej-z-psihofizicnim--394832.html (дата звернення: 09.11.20241).

17. Забажан М.П. Тренінг «Виховання толерантності починається з педагога». URL: https://naurok.com.ua/trening-vihovannya-tolerantnosti-pochinaetsya-z-pedagoga-213015.html (дата звернення: 26.11.2024).

.

18. Іваніщева І.Т. Тренінг «Засвіти вогник толерантності» для педагогів довкілля. URL: https://vseosvita.ua/library/trening-zasviti-vognik-tolerantnosti-dla-pedagogiv-doskilla-90405.html (дата звернення: 06.10.2024).

19. Карнадуд А.В. Тренінг «Дитина з ООП замовляє розвиток». URL: https://vseosvita.ua/library/trening-dla-vciteliv-inkluzivnih-klasiv-ditina-z-oop-zamovlae-rozvitok-235599.html (дата звернення: 16.10.2024).

20. Косарєва Г.М. Формування толерантного ставлення до дітей з особливими потребами у майбутніх логопедів. *Інноватика у вихованні*. 2019. Вип. 10. С. 176-182.

21. Ляпунова В.А. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності дітей у дошкільних навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ. 2017.

22. Марчук О.А. Тренінг «Навчання дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання – від теорії до практики». URL: https://naurok.com.ua/trening-navchannya-ditey-z-osoblivimi-potrebami-v-umovah-inklyuzivnogo-navchannya-vid-teori-do-praktiki-226031.html (дата звернення: 06.11.2024).

23. Мельничук І.В., Тітова Т.Ю. Толерантність педагога в дошкільному закладі. *Наука і освіта : наук.-практ. журнал*. 2010. № 1. С. 51-54.

24. Молчанова А.О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога: посібник. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. 188 с.

25. Моран І.В. Поняття толерантності та основні підходи до її визначення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка»*. Випуск 26. С. 89-92.

26. Нечерда В.Б. Толерантне ставлення як складник просоціальної поведінки особистості. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2014. Вип. 18 (2). С. 42-50.

27. Островська К.О. Засади комплексної психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом : Монографія. Львів : «Тріада плюс». 2012. 520 с.

28. Рябченко О.І. Тренінг «Партнерство заради успіху дітей». URL: https://vseosvita.ua/library/batkivski-zbory-z-elementamy-treninhu-partnerstvo-zarady-uspikhu-ditei-827471.html (дата звернення: 09.10.2024).

29. Сайко Х.Я., Островська К.О. Толерантність до дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивній школі. URL: https://pedagogy.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2016/09/tolerantnist.pdf (дата звернення: 06.11.2024).

30. Сілаєва А.І. Презентація «Діти з розладами аутистичного спектру в умовах інклюзивної освіти». URL: https://vseosvita.ua/library/prezentatsiia-dity-z-rozladamy-autystychnoho-spektru-v-umovakh-inkliuzyvnoi-osvity-754701.html (дата звернення: 06.11.2024).

31. Сімоненко А.В. Тренінг «Інклюзивне навчання: рівні можливості для кожного». URL: https://naurok.com.ua/trening---inklyuzivne-navchannya-rivni-mozhlivosti-dlya-kozhnogo-296012.html (дата звернення: 06.11.2024).

32. Терещук А., Бутузова Л. Маркери толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами (ООП). *Materials XXV International scientific and practical conference «Current Trends in the Development of Scientific Research in Today's Conditions»* (May 29-31, 2024) Florence, Italy. International Scientific Unity, 2024. P. 202-206.

33. Фотюк М.В. Тренінг «Робота з групою дітей з порушенням аутистичного спектра». URL: https://vseosvita.ua/library/struktura-treningu-robota-z-grupou-ditej-z-porusennam-autisticnogo-spektra-418046.html (дата звернення: 09.04.2024).

34. Чередник Л.М. Сутність і структура педагогічної толерантності вчителя початкової школи. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки :* збірник наукових праць. Бердянськ : БДПУ, 2016. Випуск 3. С. 36-42.

35. Швирка В.М. Педагогічний підхід до визначення поняття «толерантність». *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка.* № 6 (320), 2018. С. 347-352.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета
для здобувачів
другого (магістерського) рівня вищої освіти

Шановні студенти!

Кафедра соціогуманітарних технологій Луцького національного технічного університету проводить спеціальне дослідження щодо визначення стану сформованості толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами, та його важливості для професійного іміджу педагога.

Просимо Вас відповісти на запропоновані запитання анкети. Уважно прочитайте запитання та всі запропоновані варіанти відповідей, перш ніж надавати відповідь. Позначте кружечком чи галочкою той варіант, який найбільше відповідає Вашій думці.

Пам'ятайте, від щирості Ваших відповідей залежить якість дослідження, результати якого використовуватимуться в узагальненому вигляді виключно у наукових цілях без персоніфікації здобувачів освіти чи закладу вищої освіти.

Заздалегідь вдячні Вам за співпрацю!

1. Як Ви вважаєте, проблема формування толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами є важливою?

a) так, важливою;
b) ні, не важливою;
c) важко відповісти.

2. Як Ви вважаєте, чи важливим є у роботі з дітьми з аутистичними розладами толерантне ставлення викладачів закладів вищої освіти?

a) так, важливим;
b) ні, не важливим;
c) важко відповісти.

3. Ви розумієте сутність поняття «толерантне ставлення»?

a) так, розумію;

b) частково розумію;
c) ні, не розумію;
d) важко відповісти.

4. Ви розумієте сутність поняття «толерантне ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами»?

a) так, розумію;
b) частково розумію;
c) ні, не розумію;
d) важко відповісти.

5. Як Ви вважаєте, наскільки Ви підготовлені до здійснення професійної діяльності щодо дітей з аутистичними розладами?

a) повністю підготовлений;
b) частково підготовлений;
c) ні, не підготовлений;
d) важко відповісти.

6. На Вашу думку, чи існує взаємозв'язок та взаємозалежність між професійною діяльністю педагогів щодо дітей з аутистичними розладами та їх педагогічною толерантністю?

a) так, залежить;
b) ні, не залежить;
c) важко відповісти.

7. Наскільки Ви задоволені наявною навчально-методичною літературою, необхідною Вам для підготовки до професійної діяльності щодо дітей з аутистичними розладами?

a) повністю задоволений;
b) ні, не задоволений;
c) важко відповісти.

8. Ви володієте фаховими знаннями здійснювати професійну діяльність діяльності щодо дітей з аутистичними розладами?

a) так, володію;
b) володію, але недостатньо;
c) ні, не володію;
d) важко відповісти.

9. Ви володієте професійними уміннями та навичками здійснювати педагогічну діяльність діяльності щодо дітей з аутистичними розладами?

a) так, володію;
b) володію, але недостатньо;
c) ні, не володію;

d) важко відповісти.

10. На Вашу думку, чи є важливою мотивація майбутніх викладачів закладів вищої освіти формувати толерантне ставлення до дітей з аутистичними розладами?

a) важлива;
b) не важлива;
c) важко відповісти.

11. На Вашу думку, чи взаємопов'язані здатність до рефлексії та толерантне ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами?

a) так, взаємопов'язані;
b) ні, не взаємопов'язані;
c) важко відповісти;

12.Чи готові ви здійснювати професійну діяльність з дітьми з аутистичними розладами на засадах толерантності?

a) так, готовий;
b) частково готовий;
c) ні, не готовий;
d) важко відповісти.

Дякуємо за Вашу участь!

Додаток Б

РЕЗУЛЬТАТИ АНКЕТУВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Кількість респондентів, які взяли участь в анкетуванні щодо визначення стану сформованості толерантного ставлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти до дітей з аутистичними розладами

№ п/п	Назва закладу вищої освіти	Взяло участь в анкетуванні здобувачів освіти (осіб):
1.	Луцький національний технічний університет 011 Освітні педагогічні науки	**8**
2.	Волинський національний університет імені Лесі Українки 012 Дошкільна освіта	**7**
3.	Волинський національний університет імені Лесі Українки 013 Початкова освіта	**7**
4.	Луцький національний технічний університет 014 Середня освіта	**8**
5.	Рівненський державний гуманітарний університет 014 Середня освіта	**10**
6.	Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія 013 Початкова освіта	**10**
Всього:		**50**